

Rapport 2021:08

Hållsam Dalarna – slutrapport

Strategiskt hållbar samhällsplanering i Dalarna

Omslagsbild: Flygfoto över jordbrukslandskap och Dalälven.

Fotograf: Mostphotos/KEDARDOME

Rapportnummer 2021:08 Ingår i serien Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691.

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsen i Dalarnas läns webbplats:
www.lansstyrelsen.se/dalarna/publikationer

FÖRORD

Projektet Strategisk hållbar samhällsplanering i Dalarna – benämnt Hållsam Dalarna – pågick 2019-2020 i samverkan mellan Länsstyrelsen Dalarna, Region Dalarna, Högskolan Dalarna, Trafikverket, Byggdialog Dalarna och Dalarnas kommuner, där fyra kommuner var pilotkommuner. Projektet har finansierats med bidrag från Energimyndigheten. Projektledare har varit Linda Sjögren och Håkan Persson, Länsstyrelsen Dalarna och Mats Johan Lundström, Högskolan Dalarna.

I denna slutrapport från projektet redovisas dess aktiviteter och resultat. Genom projektet har vi ökat vår kunskap och spridit erfarenheter i hur vi kan planera mer hållbart så att vi kan bidra mer till miljö- och klimatmålen samt Agenda 2030.

I rapporten läggs också grunden för fortsatt samverkan. Nätverket Hållsam Dalarna, som påbörjats våren 2021, syftar till att påverka den strategiska fysiska samhällsplaneringen i Dalarna i en mer hållbar riktning genom att:

- Höja kunskap, kompetens och ambitioner bland länets planeringsaktörer.
- Främja gränsöverskridande samverkan och synergier mellan olika sektorer, aktörer och planeringsnivåer.
- Stödja planeringsaktörernas förmåga att gå från vision till verklighet.

Kommunerna är en central målgrupp och en ambition är att de ska få stöd och nytta av nätverket och dess insatser.

Falun 2 juli 2021

Ylva Thörn

Landshövding i Dalarnas län

INNEHÅLL

FÖRORD	3
INNEHÅLL	4
SAMMANFATTNING	5
ENGLISH ABSTRACT	7
I. INLEDNING	8
1.1 Effekt- och projektmål	9
2. GENOMFÖRANDE	10
2.1 Forum-aktiviteter för kunskapshöjning och -överföring	11
2.2 Arenaaktiviteter: Kommunstöd för fördjupad kunskapsöverföring, kompetenslyft samt metod- och processutveckling	20
2.3 Regional samverkan.....	33
2.4 Dalaribba	34
3. RESULTAT	36
3.1 Projektmål	36
3.2 Effektmål.....	39
4. DISKUSSION	42
5. FRAMTID	44
5.1 Nätverket Hållsam Dalarna	44
5.2 Utvecklingsbehov och förslag på framtida utvecklingsprojekt.....	47

SAMMANFATTNING

Projektet Strategisk hållbar samhällsplanering i Dalarna (Hållsam/Hållsam Dalarna) har syftat till att i samverkan med olika planeringsaktörer i Dalarna utveckla och implementera stöd i hur miljö-, energi- och klimatfrågor kan få ökat genomslag i samhällsplaneringen. Grundtanken i Hållsam har varit att vi kan nå längre om vi gör detta tillsammans utifrån ett kontinuerligt och strukturerat tillvägagångssätt.

Lärdomarna från projektet Hållsam Dalarna är många. För det första att det finns ett stort intresse bland länets planeringsaktörer att höja energi-, klimat- och övriga hållbarhetsambitioner, och att det finns en stor efterfrågan på ett länsövergripande samarbete för att höja kunskaps- och kompetensnivån. Erfarenheterna från Hållsam Dalarna visar, i likhet med tidigare utvecklingsprojekt, att framgångsfaktorer för att få till stånd förändring är resurser/tid, genuint intresse av nya sätt att tänka och agera, extern processledning, involvera beslutsfattare i kunskapsutvecklingsprocessen samt de goda exemplens kraft.

Hållsam har under 2019 och 2020 arrangerat ett flertal öppna forumaktiviteter (konferenser/ seminarier) som utifrån olika tematiska perspektiv behandlat hur den fysiska planeringen i högre grad kan bidra till uppfyllande av energi-, klimat- och miljömål samt Agenda 2030-målen. Goda exempel inom och utanför Dalarna har kombinerats med interaktiva moment där deltagarna bidragit med egna kunskaper och erfarenheter. Perspektiv som lyfts har bland annat varit processer och metoder för att inkludera energi- och klimatperspektiv samt andra Agenda 2030-mål i planeringen, transporteffektiv samhällsplanering, regional utvecklingsplanering, värdeskapande stadsbyggnad och hållbart träbyggande.

I de forumdialoger som hållits med länets olika planeringsaktörer framkommer ett stort behov av inspirerande goda exempel (både sakfrågor och processfrågor) som visar hur planeringen kan hantera de hållbarhetsutmaningar vi står inför. De goda exemplen bör dock ha bäring på de förutsättningar och utmaningar som finns i ett län som Dalarna, och inte bara i större städer i storstadsregioner. Vidare framkommer att hållbar mobilitet, social hållbarhet, social hållbar landsbygdsutveckling samt hållbart byggande med resurshushållning är de sakområden inom vilka planeringsaktörerna anser sig behöva öka sin kunskap och kompetens. Utifrån ett processperspektiv efterfrågas ökad kunskaps- och kompetensutveckling inom styrmedel, samspel mellan plannivåer och genomförande samt regional- och mellankommunal planering.

Genom så kallade arena-aktiviteter har Hållsam erbjudit fyra dalakommuner process- och metodstöd för att nå längre i sina hållbarhetsambitioner och för att testa och utveckla nya sätt att hantera sina planeringsprocesser. Upplägget har anpassats efter kommunernas behov och planeringssituation, men

alla kommuner har arbetat i workshops utifrån breda, dialogbaserade och tvärsektoriella arbetsprocesser baserade på metodik som utvecklats i tidigare FoU-projekt. I Mora utvecklades och testades en metodik för att "översätta" den kommunala hållbarhetsstrategins mål och ambitioner till den fysiska planeringens olika processer och plannivåer – ett upplägg som med fördel skulle kunna vidareutvecklas och användas av fler kommuner i samverkan. I Falun, där man hade "fastnat" i ett planeringsprojekt, testades en modell med fokusscenarioplanering vilket bidrog till nya infallsvinklar på hur kommunen kan gå vidare i projektet. I Säter bidrog scenarioplanering bland annat till ökad samverkan mellan kommunen och energibolaget samt ökad förståelse för tätortens potential för hållbar mobilitet. I Borlänge genomfördes workshops med kommunala aktörer och fastighets-/byggaktörer för att komma vidare, fokusera och säkerställa att de initiala hållbarhetsaspekterna kommer med i den efterföljande planeringen och genomförandet.

En viktig del av Hållsam Dalarna har varit det samarbete på regional nivå som bedrivits med projektets partners. Frågan om regional och delregional planering har varit central och Hållsam har bidragit till att en tydligare samverkan har etablerats mellan Regionen och dalakommunernas planeringsavdelningar.

Utifrån de positiva erfarenheter och den goda samverkan som etablerats inom projektet Hållsam Dalarna har projektets partners beslutat att fortsätta det påbörjade samarbetet inom nätverket Hållsam Dalarna vars verksamhet inleds under vintern/våren 2021.

ENGLISH ABSTRACT

The Hållsam Dalarna project (Strategic sustainable planning in Dalarna) was carried out 2019-2020 in the region of Dalarna in order to increase collaboration among the planning actors in the region, strengthen the institutional capacity, and develop and test methods and planning tools to enhance the environmental, climate and energy perspectives in planning. The County Administrative Board of Dalarna was the project manager, in close cooperation with project partners Region Dalarna, Dalarna University, the Swedish Transport Administration (region Mitt) and ByggDialog Dalarna.

Hållsam Dalarna arranged Forum activities (conferences, seminars, workshops) open for all planning actors in the region, showing inspiring examples of sustainable planning as well as discussing challenges, and needs to develop sustainable urban and regional planning processes in Dalarna. The project also included Arena activities with four municipalities (Borlänge, Falun, Mora, Säter) where new planning methods and tools were tested and implemented in planning projects within the municipalities. The project also supported the Region Dalarna's new planning process of forming a regional development strategy with increased spatial focus.

The good experiences from the Hållsam Dalarna project has led to the establishment of the Hållsam Dalarna network that will continue the work of regional coordination, collaboration and institutional capacity building.

I. INLEDNING

Samhällsplaneringen kan spela en viktigare roll i en nödvändig energi- och klimatomställning av samhället samt bidra till att globala, nationella, regionala och kommunala miljö- och hållbarhetsmål uppnås på ett mer genomgripande sätt. En sådan utveckling kräver dock höjda ambitioner från samhällsbyggandets aktörer, ökad kunskap om vad det innebär och ökad kompetens om hur man genomför ett sådant arbete. Därtill krävs ett ökat gränsöverskridande samarbete, mellan olika sektorer, planeringsnivåer och aktörer (myndigheter, näringsliv, akademi och civilsamhälle), samt nya sätt att organisera och genomdriva planeringen. Vidare behöver ”genomförandegapet” (skillnaden mellan idéer/planer och faktiskt genomförande) överbryggas. Hur åstadkommer vi detta?

Projektet Strategisk hållbar samhällsplanering i Dalarna (Hållsam/Hållsam Dalarna) har syftat till att i samverkan med olika aktörer i Dalarna utveckla samt implementera stöd i hur miljö-, energi- och klimatfrågor kan få ökat genomslag i samhällsplaneringen.

Grundtanken i Hållsam har varit att vi kan nå längre om vi gör detta tillsammans utifrån ett kontinuerligt och strukturerat tillvägagångssätt. Hållsam syftar till att skapa ett närmare och långsiktigt samarbete mellan länets samhällsbyggnadsaktörer som tillsammans utvecklar och implementerar stöd och tillvägagångssätt så att miljö-, energi- och klimatfrågor – men även andra hållbarhetsfrågor – får ökat genomslag i samhällsplaneringen. Hållsam bygger vidare på prioriterade behov i länets miljömålsarbete samt tidigare erfarenheter och samarbeten, bland annat FoU-projektet Den uthålliga regionen som Högskolan Dalarna m fl genomfördes 2018 - 2019. Vidare stödjer och utgår Hållsam ifrån det regionala åtgärdsprogrammet för miljömålen, bl a genom att utveckla samverkansformer mellan olika aktörer, nå ut med lärande exempel och genomföra kompetens- och kunskapshöjande insatser.

Hösten 2018 ansökte Länsstyrelsen i Dalarnas län, tillsammans med övriga projektpartners (se nedan), om projektmedel från Energimyndighetens stödprogram Lokal och regional kapacitetsutveckling för energiomställning och minskad klimatpåverkan. I november 2018 beviljade Energimyndigheten projektet *Strategisk hållbar samhällsplanering i Dalarna* (”Hållsam Dalarna”) med ansökt belopp, 2 900 000 kr.

Hållsam har genomförts december 2018 – december 2020. Arbetet har bedrivits genom projektledning från Länsstyrelsen i Dalarnas län, processledning från Högskolan Dalarna och Byggdiallog Dalarna samt en referensgrupp med representanter från Länsstyrelsen, Högskolan, Region Dalarna, Trafikverket Region Mitt och Byggdiallog Dalarna. Under våren 2019 påbörjades planeringen, genom kontakter med länets kommuner samt vidare diskussion och möten med de kommuner som visade intresse av att vara med mer aktivt.

Det utåtriktade arbetet med forum- och arenaaktiviteter genomfördes från och med hösten 2019 till och med hösten 2020.

1.1 Effekt- och projektmål

Vid ansökan formulerades följande effekt- och projektmål:

Effektmål (på längre sikt):

- EM1: Dalarna bidrar i högre grad än idag genom samhällsplaneringen till miljömålen Begränsad klimatpåverkan och God bebyggd miljö samt de globala hållbarhetsmålen Hållbara städer och samhällen, Hållbar energi för alla och Bekämpa klimatförändringarna.
- EM2: Tillämpningen av samhällsplaneringen i Dalarnas kommuner har blivit påtagligt mer klimatsmart och hållbar:
 - inom fem år inarbetat genom tydliga skrivningar/riktlinjer i planer och program där metoder/arbetsätt som utvecklats gemensamt i Dalarna implementerats
 - inom 10 år tydligt se resultat i den byggda miljön, vissa åtgärder tidigare
- EM3: Den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen har påtagligt förstärkts genom en stärkt institutionell kapacitet.

Projektmål (inom projekttiden):

- PM1: Genomförande, dokumentation och kommunikation av fyra nyckelprojekt i fyra kommuner där metoder och arbetsätt med hög klimat- och energirelevans tillämpas och utvecklas.
- PM2: Framtagande av minst ett planerings-/kunskapsunderlag i syfte att öka fokus på den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen.
- PM3: Ta fram förslag på minimikrav för verksam tillämpning av ett antal olika aspekter i samhällsplaneringen, det så kallade Dalaribba.
- PM4: Nå överenskommelse med minst åtta kommuner om att tillämpa Dalaribba.
- PM5: Arrangera forum för kunskapsöverföring och metodutveckling inom hållbar samhällsplanering i syfte att öka kapaciteten i deltagande kommuner och övriga organisationer.
- PM6: Ta fram förslag på fortsatt regional samverkan för en hållbar samhällsplanering.
- PM7: Se över möjligheten att utveckla uppföljningen mot mer uppföljning av planeringens effekter i den byggda miljön.

Arbetet med att uppfylla målen och uppföljning presenteras i kapitel 2 och 3.

2. GENOMFÖRANDE

Hållsam har genomförts december 2018 – december 2020. Arbetet har bedrivits genom projektledning från länsstyrelsen, processledning från högskolan samt en referensgrupp med representanter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, Region Dalarna, Högskolan Dalarna, Trafikverket och Byggdialog Dalarna. Under våren 2019 påbörjades planeringen, genom kontakter med länets kommuner samt vidare diskussion och möten med de kommuner som visade intresse av att vara med som arenakommuner (processtöd). Arbetet intensifierades i och med att länsstyrelsen anställde en projektledare för Hållsam sommaren 2019 som konkretiserade projektplanerna och kommunikationen med berörda aktörer i länet. Byggdialog Dalarna har ansvarat för projektets informations och kommunikationsinsatser.

Projektets upplägg har baserats på processmodellen Forum – Arena – Court, som utvecklades av managementforskarna John Bryson och Barbara Crosby och sedermera planeringsteoretikern Patsy Healey på 1990-talet. Under senare år har planeringsforskarna Charlotta Fredriksson och Carl-Johan Engström vidareutvecklat modellen utifrån en svensk strategisk samhällsplaneringskontext. Den har även tillämpats och anpassats i de praktisknära forsknings- och utvecklingsprojekten SPECIAL (Lundström & Ranhagen), Uthållig region och SamSam (Ranhagen & Svensson). Modellen förklarar och tydliggör planeringens olika typer av mötesplatser samt deras olika förutsättningar och uppgifter.

	FORUM	ARENA	COURT
Typ av mötesplats	Den fria mötesplatsen (torg)	Den organiserade mötesplatsen (spelplan)	Den formella mötesplatsen (ting)
Processens förutsättningar	Öppen dialog	Agenda från forum	Beslutsprocessen
Processens uppgifter	Forma gemensam mental bild av verkligheten (förutsättningar, möjligheter, hot), "så här ser situationen ut" Utifrån ovanstående, forma en bild av "detta måste göras" Identifiera med- och motparter	Skapa vägen genom en tydlig process, "hur ska det göras" (strategier, planer) Finna roller för vem som gör vad	Formella beslutsprocesser legitimerar planer/strategiers roll att vägleda framtida handlande Strukturerande beslut lägger fast lösningar Kopplingar till genomförande-instrument (t.ex. budget, avtal, avsiktsförklaringar) fastställs Avsiktsförklaringar formaliserar samverkan

Figur 1: Olika typer av mötesplatser inom samhällsplaneringen: Forum, arena och court. Källa: Charlotta Fredriksson (2015).

Utifrån denna modell valde vi att dela upp Hållsams innehåll och arrangemang i två olika slags typer: Forum- och Arena-aktiviteter. En ytterligare viktig del inom projektet har varit att samordna, leda och utveckla projektet i riktning mot målen.

1. Forumaktiviteter: kunskapsöverföring och erfarenhetsutbyte riktat mot planeringdaktörer i länet
2. Arenaaktiviteter: Kommunstöd för fördjupad kunskapsöverföring, kompetenslyft samt metod- och processutveckling i utvalda kommuner
3. Samordning, projektledning och utveckling

Hållsams forumaktiviteter har varit mötesplatser öppna för alla, med dialog där vi tillsammans med flera Dalarnas kommuner (men även andra aktörer som region, konsulter, fastighetsföretag m fl) byggde upp kunskap genom föreläsningar och goda exempel, men också tillsammans skapade ett slags gemensamma bilder av nuläget inom hållbar samhällsplanering och vad som behöver göras. Hållsams arenaaktiviteter hade en snävare målgrupp (fyra kommuner som anmälde intresse samt regionen) med en tydlig agenda och process för att staka fram vägen framåt (planer, strategier, ansvarsfördelning m m). Den tredje typen av mötesplats i F-A-C-modellen – ”court” – berör den formella PBL-planeringen som fastlägger lösningar, budget, avtal m; en del av planeringsprocessen som Hållsam inte direkt medverkat i då fokus legat på tidigare skeden i planeringen.

Arena-aktiviteterna baseras på den planeringsinriktning och -metodik som utvecklats inom FoU-programmet Uthållig kommun fysisk planering och sedan vidareutvecklats i efterföljande FoU- och planeringsprojekt (t ex SPECIAL, Den uthålliga regionen m m). Även metodik som Byggdialog Dalarna har utvecklat har använts vid arena-aktiviteter. Innehållet vid seminarier och workshops har anpassats efter kommunernas specifika behov för aktuellt planeringsprojekt, vilket bland annat inneburit att vi har vidareutvecklat koncept och metoder.

2.1 Forum-aktiviteter för kunskapshöjning och -överföring

Forumaktiviteterna har genomförts i form av konferenser, seminarier och webinarier samt workshops. Olika experter från och utanför Dalarna har bjudits in för att hålla föredrag om olika hållbarhetsaspekter i samhällsplaneringen (sakkunskap och process), med syfte att inspirera, lyfta in nya frågor i planeringsdiskussionen samt höja kunskapsnivån bland länets planeringsaktörer. En annan viktig del i forumaktiviteterna är de interaktiva aktiviteter som genomförts tillsammans med deltagarna, dels för att ge feedback till projektet om nuläge och behov etc. och dels för att skapa ett mer varierat och stimulerande seminarieupplägg. Från och med våren 2020 genomfördes resterande forumaktiviteter som digitala webinarier på grund av Covid19-pandemin.

De kunskaphöjande konferenserna, seminarierna och workshopparna har varit öppna för alla. Detta för att öka samverkan mellan de olika yrkeskategorier/sektorer, stärka den tvärssektoriella kunskapen liksom att stimulera efterfrågan på hållbar resurseffektiv samhällsplanering. Riktade inbjudningar via mejl har gått ut till såväl förtroendevalda och tjänstepersoner i region och kommuner (samhällsbyggnad, planering, hållbar utveckling, etc.) som till andra aktörer inom planerings- och samhällsbyggandens branschen. Inbjudan och information har även spridits via Byggdialog Dalarna, som har en nära relation och bra kontaktnät med näringslivet, samt länsstyrelsens hemsidor och nyhetsutskick. Referensgruppsdeltagarna har ansvarat för att sprida information och inbjudan vidare i sina organisationer och nätverk.

Forumaktiviteterna lockade deltagare som representerade över 30 olika organisationer som på olika sätt intresserar sig för och arbetar med hållbar samhällsplanering.

Tabell 1: Antal deltagare och organisationer som deltog vid Forum-aktiviteterna

Datum	Aktivitet	Antal deltagare	Antal organisationer
2019-10-02	Startseminarium	77	29
2019-10-25	Innovationsstrategier i stadsutveckling	-	-
2020-02-13	Transporteffektiv samhällsplanering	36	13
2020-02-13	Workshop: Transporteffektiv samhällsplanering	36	13
2020-05-12	Webbseminarium: Värdeskapande stadsbyggnad	67	29
2020-05-12	Webbworkshop: Målstyrning och Dalariö	35	-
2020-09-30	Webbseminarium: Klimat effektiv samhällsplanering	68	31
2020-10-07	Why wouldn't you?	181	60
2020-11-26	Hållsams slutkonferens	54	14

Forumaktiviteternas innehåll och bidrag till projektmålen presenteras nedan.

2 oktober 2019: Startseminarium ”Strategisk hållbar samhällsplanering” (Borlänge)

Projektet öppnades officiellt med ett heldagsseminarium där projektets syfte, mål och planerade aktiviteter presenterades. Vidare presenterades hållbarhetsmål och arbete på global, nationell, regional och kommunal nivå samt FoU-erfarenheter med fokus på metod och verktyg för planerings- och genomförandeprocesser för hållbara samhällen. Citylab-konceptet – ett stöd för hållbara samhällsbyggnadsprojekt på olika skalnivåer – presenterades av Sweden Green Building Councils projektledare och riksarkitekten tillika

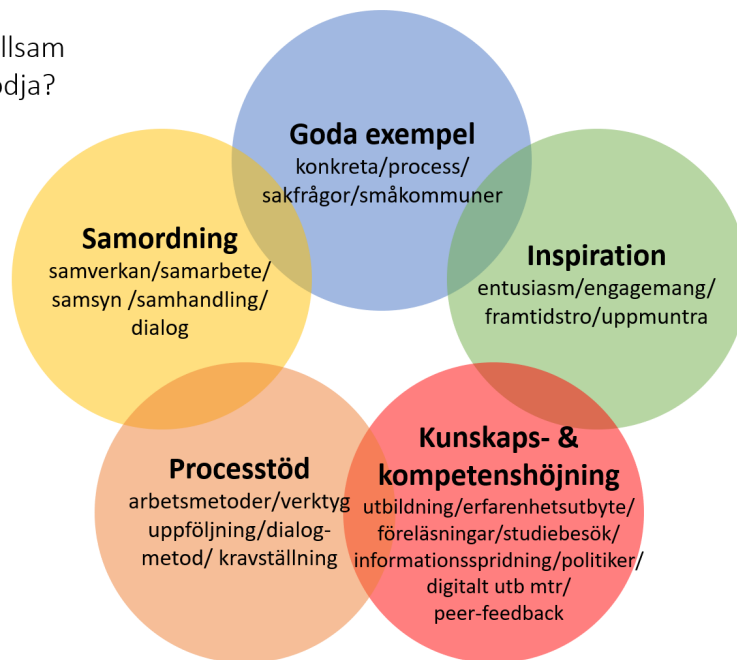
ordförande i Rådet för hållbara städer talade om utmaningar och möjligheter för hållbar samhällsutveckling i stat och kommun.

Dagen innehöll även en workshopdel där deltagarna formulerade och diskuterade utmaningar och möjligheter för hållbar samhällsplanering på lokal nivå. Vid mentimeterövningen ombads deltagarna att skriva ned vad de ansåg vara de största utmaningarna för att uppnå en mer hållbar fysisk samhällsplanering i Dalarna; dels i form av korta ord/fraser och i något längre förklarande texter. Resultatet visades på storbild i form av ordmoln respektive texttrutor. En genomgång av dessa övningar visar att deltagarna ansåg att följande aspekter var de största för att uppnå en mer hållbar fysisk samhällsplanering i Dalarna (prioritering i teman):

- 1) Ekonomi (resurser, incitament, betalningsovilja, olika budgetar, kortsiktighet)
- 2) Politik (vilja/mod/mandat/kunskap)
- 3) Kunskap/kompetens (gemensamkunskapsbas)
- 4) Attityder (engagemang/motstånd/motvilja/konservatism/bromsklossar/mentalitet/ tillväxtmyt/fördomar)
- 5) Stuprörstänkande
- 6) Samverkan/samarbete,
- 7) Kortsiktighet
- 8) Avsaknad av målbild

Då vi frågade om vilka temaområden deltagarna helst ville att Hållsam skulle arbeta med vid projektets konferenser och seminarier framgick att hållbart byggande och hållbar glesbygd tydligt var mest populära, följt av transporter, grön- och blå infrastruktur och energi. På frågan om vad Hållsam kan göra för att stödja aktörerna i deras arbete med hållbar samhällsplanering lyftes särskilt fram goda exempel och inspiration som kan stärka engagemanget, men även samordning, processtöd samt samordning var viktiga områden att arbeta med.

Hur kan Hållsam
Dalarna stödja?

Figur 2 Frågor/områden där deltagarna ansåg att Hållsam kan stödja arbetet med hållbar samhällsplanering.

Förutom att officiellt och publikt sätta igång projektarbetet och därmed öka planeringsaktörernas medvetenhet om Hållsamprojektets ambitioner så bidrog aktiviteten till PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) genom att introducera metoder, verktyg och planeringsstöd för hållbar samhälls- och stadsutveckling (Uthållig kommun-metodik och CityLab). Aktivitetens interaktiva moment bidrog till PM3 (utveckla Dalaribba).

25 oktober 2019: Workshop ”Innovationsstrategier i stadsutveckling” (Borlänge)

Denna aktivitet syftade till att stimulera möten mellan aktörer i samhällsbyggnadssektorn och samtidigt vara ett innovationsarbete kring hur vi gemensamt skapar framtidens hållbara städer. Under dagen presenterades exempel på innovativt stadsbyggande liksom pågående planeringsarbete för hållbara stadsdelar i Dalarna och utanför regionen, varvat med experimentarbete i workshopformat. Workshopen genomfördes som en samverkan mellan Hållsam och det av Tillväxtverket finansierade projektet Energiinnovation och genomfördes av Högskolan Dalarna, Borlänge kommun och Dalarna Science Park.

Workshopen bidrog till PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) genom att presentera, inspirera och gemensamt arbeta fram idéer om hur kommuner tillsammans med bygg- och fastighetsbranschen kan arbeta med hållbar stadsplanering genom innovationer och nytänkande.

13 februari 2020: Seminarium ”Transporteffektiv samhällsplanering” (Borlänge)

För att nå Sveriges målsättning om en fossilfri transportsektor till 2045 räcker det inte med att utsläppen från våra fordon gradvis minskar. Vi behöver även få till en omställning till ett mer transporteffektivt samhälle, där transportsystemet används mer resurseffektivt. Syftet med dagen var att ge en aktuell bild av hur vi ligger till på nationell och lokal nivå samt informera om vilket arbete som idag pågår på Trafikverket (nationellt genom Håkan Johansson, nationell samordnare för energi- och klimatfrågor och regionalt genom Tina Sahlander samordnande samhällsplanerare), Region Dalarna (genom Kent Söderlund, infrastrukturstrateg) och på Länsstyrelsen i Dalarna (genom Ulrika Westholm, energi- och klimatstrateg och Gittan Mattson, projektledare Hela Dalarna cyklar). Sara Malm från Trivektor talade om möjligheterna att kombinera mobility management med samhällsplanering och visade på inspirerande exempel.

Seminariet bidrog till PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) genom att visa på samhällsplaneringens betydelse för att uppnå mål om fossilfri transportsektor samt hur vi genom samhällsplaneringsåtgärder på lokal och regional nivå i praktiken kan bidra till denna måluppfyllelse.

13 februari 2020: Workshop ”Transporteffektiv samhällsplanering” – i Climateview/Panorama (Borlänge)

Under eftermiddagen genomfördes gruppvisa workshops vars syfte var att ge deltagande aktörer verktyg i form av arbetsmetodik att utifrån identifierade åtgärdsförslag, i detta fall avseende persontransporter på väg i Dalarna, arbeta med hur de kan tas från idé till handling samt hur man kan tänka kring prioritering av olika åtgärder. Lyckade satsningar lyftes även fram och deras framgångsfaktorer identifierades. Workshopen anordnades i samverkan Climateview och deras workshopkoncept hur klimatmål kan omvandlas till genomförandemål genom bland annat med stöd av verktyget Panorama.

Workshopen bidrog till PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) genom att introducera och testa nya arbetssätt och visualiseringsverktyg som kan stödja aktörernas strategiska arbete med hållbar mobilitet och samhällsplanering.

14 februari 2020: Seminarium ”Ny regional utvecklingsstrategi – Dalastrategin”

I samband med Region Dalarnas framtagande en nya regional utvecklingsstrategi planerade och genomförde Hållsam-projektet regionen ett heldagsseminarium där merparten av dalakommunernas plan- och/eller samhällsbyggnadschefer samt samhällsbyggnadsnämndernas ordförande deltog. Dagen bestod av en kunskapshöjande del med fakta, statistik och analys av förutsättningar i Dalarna samt hur arbetet kommer att bedrivas och deltagarna fick även ge inspel till arbetet. Under eftermiddagen gav Erik Westholm, professor emeritus vid SLU och forskare inom landsbygdsregionens omvandling, en

föreläsning om framtidsscenarier kopplat till framtidens klimat, en framåtblick utifrån Dalarnas perspektiv med efterföljande diskussion och workshop.

Seminarieret bidrog till PM2 (planerings-/kunskapsunderlag i syfte att öka fokus på den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen) genom att bjuda in kommuner till den regionala planeringsprocessen (RUS) samt att det nya samverkansnätverket Forum Samhällsplanering Dalarna bildades för en förtätad planeringsdialog mellan regionen och länets kommuner.

Det finns även planer på ett utvecklat och fortsatt samarbete mellan främst Regionen och Högskolan Dalarna kring framtagande av rumsliga strukturbilder kopplade till den nya RUS:en. Hållsamprojektet liksom det tidigare FoU-projektet Den Uthålliga Regionen (Svensson & Ranhagen, 2019) har varit bidragande i att lyfta ett sådant perspektiv i det regionala utvecklingsarbetet.

12 maj 2020: Webbinarium ”Värdeskapande stadsbyggnad”

Hur får man kvalitetsfrågor och hållbarhetsambitioner som formulerats i tidiga skeden i stadsbyggnadsprojekt att följa med hela vägen från idé till genomförande? För att lyckas krävs bland annat att stadsbyggnadsprojektet är värdeskapande. Vad krävs då för att få till stånd värdeskapande processer? Nyckeln ligger bland annat i nytänkande och väl utvecklade samverkans- och finansieringsmodeller. Initialt krävs ett gediget arbete lett av kommunen för att ta fram mål och ambitioner för utveckling i både större och mindre skala. En nära dialog och samverkan mellan kommun och byggare är essentiell, men minst lika viktig är en nära samverkan mellan byggare, tagare av byggnaden och arkitekt. Det handlar om att i varje skede av processen söka nytänkande lösningar som möter, och gärna förstärker uppställda hållbarhets- och kvalitetsambitioner utan att äventyra projektets ekonomi och genomförande. Dessa frågor behandlades av bl a Göran Cars, professor i samhällsbyggnad KTH, och Lina Brantemark, affärsutvecklingschef OBOS Kärnhem. Under förmiddagen berättade även Tony Svensson, forskare KTH/Högskolan Dalarna, om forskningsresultat från ”Den uthålliga regionen”, med fallstudie som belyser förutsättningar och potentialer för en mer energi- och klimtmässigt hållbar omställning genom planering inklusive metoder, verktyg och processupplägg för att nå dit. Deltagarna fick även höra om Rödbroprojektet i Falun som ett exempel på stadsutveckling i stationsnära läge med kvalitetsambitioner.

Webbinariet bidrog till PM5 (kunskapsöverföring, kapacitetsutveckling, metodutveckling) genom att lyfta fram exempel på och tankar kring hur en visions- och målinriktad strategisk styrning från kommuner kan bidra till ökad innovation och ökade kvalitets- och hållbarhetsambitioner bland byggherrar.

12 maj 2020: webbworkshop ”Målstyrning och Dalaribba”

Eftermiddagen var upplagd som en workshop. Den introduceras med en genomgång av mål och måluppföljning för en mer hållbar samhällsplanering. Därefter diskuterades vilka behov av fortsatt samlärande och samverkan i länet är när det gäller hållbar samhällsplanering samt vad en ”dalaribba” skulle kunna vara och innehålla.

Vid workshoppen användes mentimeter för att ta reda på deltagarnas syn på styrkor och svagheter inom hållbar samhällsplanering i Dalarna samt vad konceptet Dalaribba skulle kunna fokusera på. Hållbart (trä/byggande och energifrågor ansågs vara frågor vi är bra på i Dalarna. Däremot ansågs att vi behöver bli bättre på att tänka, arbeta och planera långsiktigt (längre än mandatperioder), att prioritera mellan olika mål, håla ihop hela processen från mål och planer till genomförande samt bredda hållbarhetsengagemanget och få med fler än bara tjänstepersoner, framför allt politiker. Hållbart resande var den sakfråga som vi framförallt behöver bli bättre på. Vad gäller konceptet Dalaribba och sakområden där vi skulle kunna ha gemensamma ambitioner i länets kommuner lyfte deltagarna särskilt fram energi- och klimatsmart träbyggnad (livscykelperspektiv, nollenergihus, resurseffektivitet), men även frågor som hållbar energi, hållbar turism/besöksnäring, gestaltad livsmiljö och hållbart resande/transporter var frågor som flera svarande ansåg vara lämpliga samarbetsområden. Vad gäller områden där länsgemensamma lär- och samverkansprocesser skulle vara bra framhövdes särskilt regional och delregional planering, men även aktiviteter som inspirerade genom goda exempel (anpassade för dalakommuner) och samhällsplanering kopplat till Agenda 2030-målen. Vidare efterfrågades någon mer konkret målsättning/samarbetsprojekt där länets kommuner och byggaktörer tillsammans skulle kunna höja hållbarhetsambitionerna, t ex en regional bo- och hållbarhetsmessa.

Workshoppen bidrog till PM3 (minimikrav Dalaribba) genom att diskutera innehåll och upplägg för konceptet Dalaribba.

30 september 2020: Konferens ”Klimat effektiv samhällsplanering”

Fyra av Länsstyrelsen Dalarnas projekt som finansieras av Energimyndigheten gick samman i en gemensam slutkonferens (heldag) för att dela erfarenheter, få kunskap och inspiration om hur vi kan utforma våra samhällen och upphandlingar på ett smartare sätt. De fyra projekten är: Hållbar strategisk samhällsplanering i Dalarna (Hållsam), Hela Dalarna cyklar 2.0, Klimatsmart samhällsplanering med sociala mervärden samt Återvinning i den offentliga affären. Konferensen riktade sig till en bred målgrupp bestående av samhällsplanerare, planarkitekter, hållbarhetsstrateger, energi- och klimatrådgivare, folkhälsostrateger, upphandlare, politiker och myndigheter. 35 av deltagarna var på plats i Borlänge medan resterande deltagare var med via webblänk.

Vid konferensen informerade Rebecka Marklund om Energimyndighetens program och arbete med att främja en klimatneutral framtid och regionrådet

Birgitta Sacrédeus från Region Dalarna talade om hur den nya Dalastrategin (RUS) förhåller sig till hållbar samhällsplanering. Östen Ekegren från IVL talade om kommunernas bidrag till en klimateffektiv samhällsutveckling. Professor emeritus Erik Westholm diskuterade Agenda 2030 och utmaningar vi behöver hantera på lång och kort sikt. Projektledarna och representanter från några av de deltagande kommunerna förde ett rundabordssamtal kring erfarenheter, framgångsfaktorer och slutsatser från projekten.

Webbinariet bidrog till PM 5 (kunskap, kapacitet, metodutveckling) genom att visa goda exempel från de olika projekten och kommunerna samt tankar och perspektiv på hållbar regional utveckling.

7/10 2020 Konferens ”Why woodn´t you?”

Genom länsstyrelsen och Byggdialog Dalarna var Hållsam tillsammans med Borlänge kommunarrangör för heldagskonferensen Why woodn´t you? i oktober (webb). Syftet med konferensen var att genom inspiration och reflektion stärka träbyggandet i länet. Vid konferensen presenterade representanter från Borlänge kommuns förvaltning och fastighetsbolag om sina träbyggnadsåtgärder, likaså från Skellefteå. Därtill diskuterade representanter från branschen om möjligheter och utmaningar och arkitekter talade om modern arkitektur med trä som utgångspunkt. Konferensen skulle ha genomförts under våren, men blev framflyttad till i hösten pga Covid-pandemin.

Webbinariet bidrog till PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) genom att presentera, inspirera och diskutera hur kommuner tillsammans med bygg- och fastighetsbranschen kan bidra till en mer hållbar och klimatsmart bebyggelseutveckling genom innovativt träbyggande.

26 november 2020: Slutkonferens: Hållbar strategisk samhällsplanering i Dalarna

Vid denna sista egna Hållsamkonferens summerades erfarenheter från Hållsamprojektet och blickades framåt vad som händer närmast. Representanter från projektets fyra arenakommuner och Högskolan presenterade och diskuterade sinsemellan om sina erfarenheter om att arbeta med process- och metodstöd från Hållsam. Region Dalarna presenterade nuläget i RUS-processen och sina tankar kring hur kan Dalastrategin bidra till strategisk hållbar samhällsplanering i länet. Hållsams projektledning presenterade tankar kring hur Hållsam efter projektslut ska fortsätta i form av ett nätverk för hållbar strategisk samhällsplanering med samma sammansättning av aktörer som tidigare samt idéer kring framtida samverkansprojekt i länet, varefter en panel med representanter från Hållsams referensgrupp (samverkansaktörer) i ett rundabordssamtal diskuterade en sådan utveckling.

Några slutsatser från rundabordssamtalet:

- Det är viktigt med samverkan och samhandling i samhällsplaneringen och den fysiska planeringen. En samverkan som tar hänsyn till våra

olika roller och kopplar till de uppdrag, roller och utmaningar vi har. En samverkan som tar hänsyn till olika behov och förutsättningar. Särskilt de befolkningsmässigt mindre kommunerna har nytta av detta.

- Ett exempel där vi behöver samverka är kommunernas översiktsplanering, där förändringar i PBL nu ställer krav på att kommunerna ska ta fram en planeringsstrategi som grund för att bedöma om översiktsplanen lever upp till bland annat miljö- och klimatmål.
- Samverkan behöver vara gränsöverskridande och utmana oss själva. Vara ett forum för experiment. I mötena hittar vi nya idéer. Högskolans medverkan är viktig och vi bör nyttja möjligheter att koppla till forsknings- och utvecklingsverksamhet.
- Vi behöver gå från vackra ord till genomförande i aktuell planering och byggande. Dalarna har unika möjligheter att vara ledande för vår långa kontinuitet i hållbarhetsfrågorna och vår goda samverkan. Byggdialog Dalarna manifesterar detta. Företagen och de privata aktörer som vill bygga är också viktiga att ha med. Flera har höga ambitioner.

Slutligen fick deltagarna i fyra mentometerövningar ge sin syn på vad ett fortsatt Hållsamnätverk borde prioritera och arbeta med i framtiden. Hållbar mobilitet, social hållbarhet och hållbart byggande med resurshushållning var de hållbarhetsområden som deltagarna gav högst prioritet. Vad gäller process-, organisations- och metodutveckling så föredrogs styrmedel, samspel mellan plannivåer och genomförande samt regional- och mellankommunal planering. Vad gäller sättet Hållsamnätverket skulle arbeta med kunskaps- och kompetensutveckling så föredrogs webbaserade konferenser och seminarier, men även analoga och webbaserade workshopserier fick många röster. När deltagarna med egna ord fick föreslå vad det fortsatta Hållsamarbetet ska fokusera på så lyftes många olika idéer och önskemål. Huvuddelen av förslagen rörde antingen olika varianter av samverkan (samskapande, samarbete, samsyn, samordning) på olika sätt eller önskemål om att hållbarhetsfrågorna och -ambitionerna följer med i hela planeringsprocessen från visioner, mål och planer ända fram till genomförande och byggnation (minska genomförandegapet).

Hållsams slutkonferens bidrog till projektmål PM5 (kunskapsöverföring och metodutveckling) samt projektmål 6 (förslag på fortsatt regional samverkan för en hållbar samhällsplanering).

Samordning och samverkan med andra projekt/län

Inom Dalarna har Hållsam samordnat arbetet med andra länsstyrelsedrivna projekt med finansiering från samma utlysning från Energimyndigheten (Lo-Reg): Klimatsmart planering med sociala värden, Hållbar vindkraft i Dalarna samt Hela Dalarna cyklar. Detta för att undvika bl a dubblering, och schema-krockar. Hållsam har haft ett särskilt nära samarbete med Klimatsmart samhällsplanering med sociala mervärden, vars projektledare från

länsstyrelsen har suttit med i Hållsams referensgrupp under hela projektet. Dessutom samordnades Hållsams arenaprojektet i Falu kommun detta projekt som höll i en av fem workshops, den som handlade om scenarioplanering utifrån sociala mervärden.

Coronapandemin innebar att konferens- och seminarieverksamheter fick flyttas över till webben. Detta fick positiva effekter i form av ökat samarbete mellan Lo-Reg-projekt i andra län. Exempelvis bjöd Hållsam in aktörer från Dalarna att vara med på EKLIPS-projektets (Länsstyrelsen i Stockholms län) webinarium ”Varför ska en fysisk planerare bry sig om elförsörjning” (27 april 2020), istället för att anordna ett eget seminarium om energisystem. Programmet innehöll en introduktion till energisystemets framväxt, dagens och morgondagens elförsörjningssystem (baskunskaper), läget i Stockholms län utifrån ett stamnätsperspektiv och regionalt perspektiv, exempel på samverkan i Uppsala. Seminariet avslutades med en givande diskussion.

Utöver anordnande av seminarier/webbinarier har projektet via mejl, möten, webben och seminarier förmedlat lärande exempel och inbjudan till Energi-myndigheten och andra LoReg-projekts webinarier samt delgivit publikationer, rapporter, slutsatser och exempel från detta projekt liksom andra Lo-Reg-projekt och information från Energimyndighetens nyhetsutskick/hemsida. Det rör sig om ett 30-tal olika kunskapshöjande aktiviteter/projekt kopplande energi- och klimat i samhällsplaneringen utöver de inom Hållsams regi.

2.2 Arenaaktiviteter: Kommunstöd för fördjupad kunskapsöverföring, kompetenslyft samt metod- och processutveckling

Inom nyckelprojekten i de fyra kommunerna och regionen har Hållsam utgått från metoder och arbetssätt som utgår från Uthållig kommun-modellen, som utvecklats inom FOU-projekt och praktik sedan tidigt 00-tal på KTH och senare även Högskolan Dalarna (Lundström 2010; Ranhagen 2011; Lundström, Engström & Ranhagen 2016; Svensson & Ranhagen 2019). Dessa metoder och verktyg har vidareutvecklats och kontextanpassats för att överensstämma med respektive kommuns behov kopplat till de utvalda planeringsfallen. I Mora bidrog även Byggdialog Dalarna med metodstöd och kompetensutveckling. Förutom energi- och klimatperspektiven har även andra planeringsrelaterade hållbarhetsperspektiv lyfts fram och bearbetats.

Tabell 2 Uthållig kommun-metodikens olika delar och hållbarhetsperspektiv som applicerats i kommunerna.

	Planera planeringen	Brainstorming/ Nyckelfrågor	Visioner och mål	Scenarier och utvärderingar	Styrmedel och genomförande
Falun Ekosystem-tjänster, social integration, hållbar mobilitet.	Tvår-sekto-riell projekt-organisat-ion.	Utvärderingskri-terier utifrån Ci-cityLab. Nyckel-frågor var förut-bestämda av kommunen.	-	Utveckling och ut-värdering av ex-tremscenarier för respektive fokus-område (EST, SI, HM)	-
Mora Brett hållbar-hets-perspektiv	Tvår-sekto-riell projekt-organisat-ion, inkl poli-tiker	Nyckelfrågor i planering uti-från lokala håll-barhetsmål (hållbarhets-strategin)	Applicera håll-barhets-mål i fysisk plane-ring.	Rumsliga utv-scena-rier utifrån priorite-rade hållbarhetsfrå-gor + utvärdering med kriterier base-rade på hållbarhets-strategin	-
Säter Transport, upp-värmning, vat-ten	Tvår-sekto-riell projekt-organisat-ion.	-	-	Scenarier för trans-porter, uppvärm-ning och vatten (FÖP tätort).	-
Borlänge Process-plane-rings-metodik för genom-förande av strate-giska innovat-ions-projekt kopplat till håll-bar stads-ut-veckling	Tvårsektori-ell projekt-organisation	-	Hållbarhets-mål utveck-lade utifrån CityLab. Pla-nering av framtagande av kvalitets-program ba-serat på dessa mål	-	Identifiering och prioritering av strategiska pro-jekt i den över-ordnade utveck-lingsprocessen samt styrmedel kopplade till dessa.
Region Dalarna Brett hållbar-hets-perspektiv	-	-	Input på arbe-tet med Dala-strategin (mål m m)	-	-

Arbetet med kommunerna har framförallt genomförts tillsammans med breda tvärsektoriella grupper med tjänstepersoner från kommunal förvaltning, men delvis även med politiker och företag.

Borlänge

Bakgrund

Borlänge kommun med koncernbolag (Borlänge Energi, Tunabyggen och Hushagen) arbetar sedan 2016 med utveckling av stadsdelen Jakobsgårdarna och sedan 2017 med stadsutvecklings- och innovationsarenan Jakobsdalen. Utöver bostadsområdet Västra Jakobsgårdarna omfattas ett större område i anslutning till centrum där bland annat ingår köpcentrat Kupolen, Dalarna

Science Park och ett arbetsplatsområde med bland annat Trafikverkets huvudkontor och Högskolan Dalarna Campus Borlänge som större arbetsplatser. Jakobsdalen/Jakobsgårdarna har en stor potential för hållbar stadsutveckling genom kompletteringar och förstärkningar av befintliga delområden. Bland annat planeras för cirka 1200 nya bostäder i en sammanhängande blandstad med närhet till resecentrum, stadskärnan, natur- och rekreationsområden samt ett omfattande utbud av service, bostäder och arbetsplatser. Kommunen har medverkat i CityLab Action, omgång 2 under 2017 och har ambitionen att etablera Jakobsdalen som en regional innovationsarena i tvärdisciplinär samverkan med byggsektorns aktörer och regionala och lokala aktörer inom andra sektorer som hanterar hållbarhetsfrågor. Utmaningar finns i att kombinera energi- och klimatfrågor med en socialt hållbar utveckling i en del av Borlänge som betraktas som socialt utsatt. Planeringsprocessen är komplex med ett stort antal frågor och aktörer som behöver samordnas och där särskilda fokusinsatser behöver identifieras. Hållsams medverkan i Jakobsdalen tar sin utgångspunkt i det tidigare FoU-projektet Den Uthålliga Regionen, som var bidragande till formeringen av innovations- och stadsutvecklingsarenan (se Svensson, 2018; Svensson & Ranhagen, 2019).

Genomförande och metodik

Hållsam har samverkat med BFAB (Borlänge Förvaltnings AB), som leder stadsutvecklingsprocessen för Jakobsdalen, genom att genomföra ett antal mindre workshops tillsammans med de olika aktörer som ingår i BFAB:s referensgrupp. Dessa är Borlänge kommuns plan- och markkontor, Tunabyggen AB, Hushagen AB (som förvaltar och utvecklar kommersiella lokaler i Borlänge), Borlänge Energi och Högskolan Dalarna samt processledningen hos BFAB. I samtliga fall (Högskolan Dalarna undantaget) har VD:ar och avdelningschefer medverkat. En doktorand vid KTH och Högskolan Dalarna, Mikael Andersson, har också medverkat inom ramen för ett forskningsprojekt kring hållbara stadsdelar.

Sammanlagt fem workshops (2-3 timmar vardera i omfattning) har genomförts med målet att utveckla en processöversikt med prioriterade aktiviteter och viktiga ”leveranser” i form av aktiviteter, dokument och beslut. Den teoretiska utgångspunkten har varit att betrakta planeringsprocessen som ett komplext system och att det behövs en utvecklad institutionell kapacitet för att hantera detta och kunna integrera sociala hållbarhetsfrågor med energi- och klimataspekter. Med stöd av Forum-Arena-Court-modellen och verktyg utvecklade inom ”Den Uthålliga Regionen” (se Svensson & Ranhagen, 2019) har ett antal steg genomförts – aktörsanalys, kartläggning av institutionell kapacitet, strukturerad brainstorming och prioritering av nyckelfrågor och -projekt, omvärlds- och riskanalys (resiliens- och komplexitetsanalys) samt sammanställning av prioriterade aktiviteter och nyckelprojekt inom ramen för den strategiska processen.

Forskare som medverkar i Hållsam från Högskolan Dalarna har modererat workshoparna online med stöd av en delad arbetsyta som har disponerats och

fyllts i till ett rikhaltigt underlagsmaterial för den strategiska processen. Parallellt har nyanserade minnesanteckningar tagits för varje tillfälle så att deltagargruppen i praktiken fungerat som en fokusgrupp. Generativa, skapande inslag har kombinerats med reflektioner och diskussion. Workshoparna kan därmed betecknas som Arenaaktiviteter men med stark bäring mot den faktiska ”court-”processen kring Jakobsdalen.

Resultat

I första skedet genomfördes en planering av arbetet med utgångspunkt i antaganden om viktiga delprocesser och nyckelprojekt för Jakobsdalen. Här identifierades även den grupp av deltagare som skulle ingå i den fortsatta workshopserien, liksom vilka frågor som behövde behandlas i workshoparbetet (VAD, OM, VARFÖR, VEM, VAR, HUR, NÄR). I nästa steg genomfördes en strukturerad brainstorming, där deltagarna dels fritt och dels baserat på den första, fria omgångens resultat, identifierade de frågor som ansågs viktiga att hantera i den strategiska utvecklingsprocessen för Jakobsdalen. Resultatet visade på en stor mängd aktiviteter som kunde grupperas i några huvudområden såsom kommunikation och dialog, beslut och förankring samt nyckelprojekt. De inbördes relationerna mellan dessa aktiviteter analyserades och rangordnades efter hur viktiga de var för uppfyllande av stadsutvecklingsprojektets övergripande mål och de hållbarhetsmål som formulerats i den tidigare CityLab-processen. Ett särskilt viktigt resultat var identifiering av beroendesamband mellan olika aktiviteter i något som liknar en nätverksanalys, vilket tillsammans med rangordningen genererade en prioriterad uppsättning aktiviteter.

I nästa skede genererades en bild av vilka som bedömdes vara mer eller mindre centrala aktörer för genomförandet, vilken kunskap som finns tillgänglig eller behöver utvecklas samt vilka resurser och medel som finns tillgängliga eller behöver tillskapas. Detta resulterade i en kartläggning av den institutionella kapaciteten för stadsutvecklingsprojektet. Kartläggningen omfattar framförallt problemformulerings- och planeringsfaserna samt i viss mån genomförandefasen, medan den sista fasen – bruksfasen – inte studerades särskilt ingående. Fokus kan skifta till senare skeden i processen under kommande uppföljningar av kartläggningen. Några viktiga resultat från detta skede var att:

- Ankarbyggare och bolag med stort institutionellt kapital identifierades som viktiga redan i problemformuleringskedet, där man under 2020 anser sig befinna sig i processen.
- Redan i detta tidiga skede etablera samverkan mellan det kommunala bostadsbolaget och privata aktörer
- Hållbarhet behöver betraktas som något inkluderande – om målen är för ambitiösa är risken att man upplever misslyckande eller ointresse från aktörer att medverka. Man behöver arbeta stegvis med höjda ambitioner.

- Det finns många styrmedel att utveckla för den fortsatta processen i form av strukturplan, kvalitetsprogram, markanvisningar med byggherredialog m m. Flera av dessa ligger i ett tidigt skede i processen och kommer att behöva genomföras i en nära framtid.

Nästa steg innebar att de olika kartlagda aktiviteterna sorterades efter Forum, Arena och Court, d v s vissa aktiviteter bedömdes ha en mer utåtriktad och inkluderande funktion såsom medborgardialog, medan andra ansågs vara av mer avgränsad men ändå experimenterorienterad karaktär, t ex utveckling av strukturplan och byggherredialog. Ett antal viktiga formella ställningstaganden (Court) identifierades också. Sorteringen innebar också en inplacering av aktiviteterna på en tidsaxel samt en analys av beroenden och påverkan mellan olika aktiviteter för att identifiera de mest centrala och viktiga bland dessa. Resultatet innebar att det var möjligt att identifiera vilka aktiviteter man vill satsa på lång och kort sikt i processen.

Därefter genomfördes en framtidsanalys (av typ forecasting) som tar fasta på komplexitetsteoretiska aspekter av framtida utveckling (se Svensson & Ranhagen, 2019). Analysen resulterade i insikter om risker och bräcklighet i processen som kan undvikas genom ställningstaganden och strategiska vägval i det fortsatta arbetet. Som exempel kan nämnas insikten att det initiala skedet innebär ett möjlighetsfönster men att för höga ambitioner kan skapa låsningar som förhindrar att genomförandet kommer igång, och att ofullständig kunskap lätt blir ett hinder, där en strategi i stället kan vara att genomföra, lära och utvärdera längs vägen och höja ambition och måluppfyllelse stegvis.

Slutfasen i workshopserien innebar en systematisk genomgång av de viktigaste aktiviteterna med avseende på att besvara de inledningsvis formulerade frågorna om VAD, OM, VARFÖR, VEM, HUR, VAR och NÄR. Detta gav en översikt över de kommande stegen i processen i det korta perspektivet.

Sammantaget innebar workshopserien följande resultat och nyttor:

- En serie verktyg som tillsammans formar förutsättningar för att hantera komplexa planeringsprocesser testades med ett konkret resultat som följde.
- Under arbetet utvecklades en gemensam referensram som bedöms ha bidragit till ökad institutionell kapacitet hos deltagande aktörer.
- Arbetet sätter hållbarhetsmål i fokus som referensram för bedömning av vilka aktiviteter och åtgärder som är viktiga samt hur dessa kan prioriteras för en god måluppfyllelse.
- Den byggda miljöns betydelse som gemensam nämnare för framgång avseende såväl sociala hållbarhetsmål som energi- och klimataspekter i stadsbyggandet har fått ett ökat stöd genom prioriteringen av bland annat strukturplan, kvalitetsprogram och en uppföljning gentemot de beslutade hållbarhetsmålen.
- Nyansering av förhållningssätt till mål och prioriterade åtgärder, där lärande och långsiktig ambitionshöjning kan ske på ett robust sätt

trots osäkerheter inför föränderliga förutsättningar och okända framtid, stärker den fortsatta processen.

Resultatet kommer att presenteras och analyseras utförligare i en kommande publikation.

Reflektion

Processarbetet är en komponent i den hållbara stadsutvecklingen och samhällsplaneringen som tidigare fått begränsad uppmärksamhet. Med utgångspunkt i Uthållig kommun och Den Uthålliga Regionen har denna del av planeringsarbetet fått stöd i en utvecklad verktygslåda som i Hållsam och i arbetet med Jakobsdalen har bekräftat som nyttig och nödvändig för ett framgångsrikt genomförande. Workshopserien innebar att ledande ansvariga hos flera av de centrala aktörerna erbjöds en modererad arena där de kunde reflektera och utveckla en gemensam referensram och gemensamma synsätt. Samtalen var öppna och i en anda av ett gemensamt utmanande uppdrag av stor angelägenhet för kommunens fortsatta utveckling. Forum-Arena-Court-upplägget genom processtödet antas ha bidragit till ett gott samtalsklimat. De aktörer som till vardags arbetar i mer genomförande- och förvaltningsnära skeden i stadsutvecklingen sammanfördes med planerare från tidigare skeden kring konkreta aktiviteter och gemensam planering. Detta mottogs positivt och bedömdes leda till en tydligare gemensam bild av den fortsatta processens genomförande. Energi- och klimatmålen samt ambitionsnivån kring kravställning i planering och byggande nyanserades och prövades mot andra förutsättningar vilket bedöms som viktigt för realismen och att minska genomförandegapet i planeringen. En bedömning är att en så djupgående diskussion och processanalys inte kommit till stånd. Kommunen har uttryckt att man har värdesatt den intervention som Hållsam har inneburit. Projektet bedöms härmed ha bidragit till det fortsatta genomförandet av den strategiska processen.

Falun: Strandvägen

Bakgrund

I ett relativt centralt läge vid Strandvägen i Falu tätort ligger en större fastighet med utsikt över sjön Runn och som idag står oanvänd. Kommunen har under några år utrett möjligheterna att planera för nya sjönära bostäder, men har stött på olika hinder. När kommunen nu gör ett omtag med Strandvägen har Hållsam genom högskolan Dalarna och länsstyrelsen varit med och hjälpt till med metod- och processtöd.

Genomförande och metodik

Då kommunen undersökt och analyserat området grundligt och redan kommit fram till vilka frågor och perspektiv som behöver fördjupas kom kommun och högskolan fram till att man med hjälp av scenarioteknik skulle fördjupa

förslag och analys inom tre hållbarhetsområden: ekosystemtjänster, hållbar mobilitet och sociala mervärden. I detta fall innebar scenariometodiken att man arbetar med sex extremscenarier, där man i respektive extremscenarioövning helt fokuserade på att utveckla planförslag (strukturskisser) som skulle vara så bra som möjligt för respektive hållbarhetsområde. Detta för att i tidigt skede kunna tänka friare och gå längre i sina förslag än om man redan från början började kompromissa med andra frågor. Denna samordning tas istället upp i senare skede.

Högskolan tog fram ett förslag på processtöd som innebar fem tvärsektoriella halvdagsworkshops, vilket kommunen var med på. Seminarieriet genomfördes under våren 2020, varav de första två första genomfördes ”live” i Falun och de efterföljande via webb. Serien inleddes med en introduktion till scenarioplanering med en övning där hållbarhetskriterier från Citylab bearbetades till utvärderingskriterier för scenarioförslagen, samt vikter för de olika kriterierna sattes. Därefter genomfördes de tre extremscenarioövningarna: ekosystemtjänster, sociala värden och hållbar mobilitet. Scenarioövningen om sociala värden genomfördes tillsammans med LoReg-projektet med denna inriktning. Tyvärr fick en planerad studieresa till Uppsala (ekosystemtjänster med sociala mervärden) ställas in på grund av pandemin. Vid den sista Hållsamövningen användes den tidigare framtagna utvärderingskriterielistan med vikter för att utvärdera de olika scenarioförslagen med hjälp av en multikriterieanalys. Därefter arbetade kommunens arbetsgrupp på egen hand fram ett kombinationsförslag.

Kommunens arbetsgrupp bestod av tjänstepersoner med olika kompetenser (planarkitekt, trafikplanerare, ekolog/biolog, mark- och exploatering, social hållbarhet) som var såväl vid framtagande av scenarioförslag som bearbetning och användande av utvärderingssystemet.

Resultat

Att arbeta med extremscenarier var nytt för kommunens planerare, som ansåg att det var lärorikt då man fick en fördjupad kunskap inom vissa frågor. Det som var bra med extremscenarier var att det tydliggör olika frågor och ställningstaganden och ger möjlighet att ifrågasätta vissa ”självklara” frågor. Deltagandet i Hållsam anses av kommunens projektledare ha varit bra för projektet, men även för framtida projekt och för tjänstepersonernas egen professionella utveckling. Att arbeta tillsammans i workshops med många olika kompetenser ansågs vara bra och roligt samt både fördjupa och bredda perspektiven, även om det var lite ovant i början – det blev lättare efter den första workshoppen. När man senare skulle arbeta fram ett kombinationsförslag gjordes det utan större konflikter då frågorna redan hade diskuterats igenom i tidigare workshops.

Reflektion

Då det var svårt att komma igång och förstå arbetslogiken med extremscenarier (svårt för planerare att fokusera på en fråga, söker hela tiden väga ihop olika intressen) skulle man kunna börja med en övning med ett område/tema som inte är lika viktigt som de utvalda tematiska områdena.

Vad gäller utvärderingssystemet (kriterier och viktning med multikriterieanalys) så visade sig kriterierna ibland vara svåra att använda på denna nivå och tidiga skede i planeringen då de ofta förutsatte en mer detaljerad kunskap/bearbetningsgrad än vad som var fallet i detta projekt. Här skulle det behöva utvecklas utvärderingskriterier som är mer anpassade för skissförslag på strukturnivå. Dessutom kan man ifrågasätta användandet av poäng i detta tidiga skede. Istället skulle man kunna diskutera och formulera styrkor och svagheter för de olika alternativen – då kan de användas som ett synergiskapande verktyg då ett kombinationsförslag ska tas fram.

Att genomföra en digital workshop visade sig vara svårt. Dels för att ett ganska knöligt och långsamt ritprogram användes, dels för att det bara var en som kunde rita i programmet. Enklare och snabbare skissmöjligheter där alla deltagare kan vara med och rita skulle göra workshopen mer dynamisk och givande. Miro är ett exempel på ett webbaserat skissverktyg som kan användas i strukturskissövningar som dessa.

Scenarioövningarna har varit bra för tjänstepersonerna. Men hur kan kunskaper och erfarenheter från dessa övningar bidra till ökad förståelse och mandat från politikerna att arbeta med hållbarhetsfrågorna? Hur kan politiker tas med i processen? Möjligen involvera politiker när man arbetar med utvärderingskriterier och (framförallt) viktning av kriterierna.

Mora: Kanada

Bakgrund

Först var tanken att Mora skulle arbeta med omvandling av Tingsnäs i centrala Mora. Men då detta låg långt fram i tiden valdes i stället att arbeta med Kanada-området i stadens sydvästra utkant. Här ska kommunen börja planera för en ny stadsdel (framförallt bostäder) och syftet var att redan i mycket tidigt skede få in ett hållbarhetsperspektiv i planeringen och utvecklingen av Kanada. Då Mora kommun redan har en väl utarbetad hållbarhetsstrategi (Hållbara Mora, 2018) – som bl a innehåller en målbild 2030 med kvaliteter man vill uppnå samt riktlinjer med mål- och utvecklingsområden – föreslog högskolan att denna skulle användas som utgångspunkt.

Genomförande och metodik

Arbetet genomfördes genom en workshopserie med tre workshoptillfällen under vinter-våren 2020.

Den första workshoppen (31 januari) hade ett bredd deltagande med ett 50-tal tjänstepersoner och politiker från många olika nämnder och förvaltningar. Workshoppen syftade till att ”översätta” och bearbeta Hållbara Moras mål och riktlinjer så att de blir användbara som styrmedel i fysisk planering och efterföljande byggprocess, med målet att på sikt ”mainstreama” hållbarhetsambitionerna i den fysiska planeringen på olika nivåer, samt ta fram ett hållbarhetsunderlag för fortsatt arbete med Kanada-projektet. Varje grupp arbetade med ett specifikt målområde från Hållbara Mora-strategin: Tillväxt och utveckling; Livslångt lärande; Livskvalitet för alla; Vår hållbara kommun. Först tog grupperna fram en nulägesbild: Hur hållbart är Mora idag? (inom respektive målområde/utvecklingsområde). Utifrån denna analys arbetade de fram nyckelfrågor för fysisk planering inom respektive mål-/utvecklingsområde. Slutligen genomfördes en styrmedelanalys där grupperna föreslog planeringens åtgärder och styrmedel (hårda och mjuka) på olika plannivåer för att påverka bebyggelseutvecklingen utifrån respektive framtagen nyckelfråga.

Resultatet från den första workshoppen låg till grund för planeringen och genomförandet av den efterföljande workshoppen (12 februari) där tjänstepersoner från olika sektorsområden (samt några politiker) i grupper arbetade fram olika framtidsbilder (rumsliga utvecklingsscenarioer) för Kanada. Metoden scenarioplanering med back-casting användes för att utveckla olika koncept och därefter strukturskisser utifrån en scenariomatrix med följande axlar: funktionsblandad/monofunktionell stadsdel + koncentrerad/kombinerad naturhänsyn (grönstruktur) + centraliserad/decentraliserad teknisk infrastruktur (inklusive transporter). Därefter utvärderade (rangordning) grupperna sina förslag med hjälp av Kanada-anpassade hållbarhetskriterier som högskolan formulerat utifrån de nyckelfrågor som togs fram vid workshop 1.

Den tredje och sista workshoppen (20 april), som fick genomföras via webben på grund av Covid19-pandemin. Utifrån tidigare scenarioarbete tog grupperna först fram ett kombinationsscenario med åtgärder och nyckelprojekt som var viktiga. Utifrån detta analyserades senare nyckelprojekten och vilka nyckelaktörer som behöver vara med och ansvara för olika delar. Till sist genomfördes en analys om vilka styrmedel som behövde användas samt i vilka skeden av planeringen de behövde användas.

Resultat

Hållsam metod- och processtöd har uppskattats av kommunens planerare. Workshopupplägget är ett annorlunda forum att uttrycka sig i och där man kan vara mer kreativ, våga testa nya idéer och ha friare diskussioner. Det hjälper även till att bryta upp det vanliga stuprörstänkandet (sektorer) och skapa bättre förutsättningar för bred samsyn i kommunen. Även om back-casting-metodik ibland kan vara svår och ovan även för planerare så bidrar det till nytänkande jämfört med att bara titta på nuläget och problem.

Att få externt stöd från högskolan och byggdialogen med upplägg, genomförande och workshopmoderering har varit värdefullt och bidragit till att hållbarhetsfrågorna fått större tyngd i planeringen. Högskolans medverkan bidrar till att hållbarhetsfrågorna får mer tyngd än om förslag bara kommer från tjänstepersoner. Nu finns en mer naturlig utgångspunkt i hållbarhetsfrågorna, t ex självklart att det som ska byggas ska vara hållbart och i trä – Hållsam har bidragit till att det har gått snabbare att komma till detta synsätt. Här har även blandningen av politiker och tjänstepersoner vid workshops varit viktig, de förtroendevalda ser sambanden bättre. Externa workshopledare som puffar vid grupparbetena bidrar till att man inte fastnar utan kommer vidare.

Hållsam bidrog vidare till att kommunen för första gången på allvar börjat fundera på hur hållbarhetsstrategierna i Hållbara Mora kan omformuleras och användas i den fysiska planeringen. Man hade inte själva tänkt på möjligheten att koppla planeringen och Kanadaprojektet till hållbarhetsstrategin. Det har bidragit till att hållbarhetsribban i kommunens planering har höjts betydligt – inte minst diskussionen med politikerna – det är nu helt nya förutsättningar med Kanada jämfört med om man inte hade varit med i Hållsam. Att inkludera hållbarhetsstrategin i planeringen har gett mersmak.

En annan positiv effekt av Hållsamprocesserna är att planerarna utvecklat sina nätverk och skapat bättre kontaktytor mot olika aktörer. T ex har man nu bättre ingång till VA-bolaget och insett att man genom tidig dialog fått nya idéer samt ökad samverkansmöjligheterna.

Reflektion

Även om workshopserien hade medverkande från många olika sektorer inom den kommunala organisationen så visade det sig vara svårt att få med alla man hade hoppats få med. Tid är en bristvara och för att engagera nyckelaktörer är det viktigt med tydliga workshopinbjudningar – syfte/mål, workshopseriens röda tråd, tidsåtgång, vad de får ut av medverkan m m – och att vara ute i god tid.

Mindre kommuner som Mora har behov att få stöd i form av metoder och verktyg för att kunna ställa hållbarhetskrav även i senare skeden i planeringen (t ex LCA, markavtal, uppföljning av hållbarhetskrav m m), men man har inte själva möjlighet/resurser att utveckla detta på egen hand. Planerarna menar att hjulet inte behöver uppfinnas på nytt i varje kommun – det skulle kunna göras gemensam för flera kommuner i hela länet.

En annan fråga som är en utmaning för kommunens planerare är att göra avvägningar och prioriteringar av olika hållbarhetsfaktorer där inte endast ekonomin är den avgörande faktorn som styr utvecklingen.

Säter

Bakgrund

Kommunens arbete med att ta fram en ny fördjupning av översiktsplanen för tätorten Säter har pågått under några år. Efter den nya politiska majoritetens önskemål om ett tydligare hållbarhetsperspektiv har planerarna gjort ett omtag i arbetet. Där passade Hållsams metod- och processtöd i form av scenarioplanering väl in.

Genomförande och metodik

I samråd med kommunens planerare genomfördes under vintern-våren 2020 tre tvärspektoriella eftermiddagsworkshops med tre teman. Utöver planarkitekter deltog trafikingenjör, miljöinspektör, miljö- och byggchef, Va-ingenjör, representant från barn- och utbildningsnämnden, miljösamordnare, biolog, fjärrvärmefokus och biträdande samhällsbyggnadschef.

Den första workshoppen fokuserade på sambanden mellan bebyggelseutveckling och hållbar uppvärmning och elproduktion. Efter tematisk föreläsning från högskolans processledare utvecklades tillsammans två rumsliga scenarier. 1. Fjärrvärmefokus: hur ser Säter ut om vi enbart planerar för maxad fjärrvärme? Var bygger vi ut och hur? 2. Lokalproducerad-el-fokus: Hur ser Säter ut om vi tänker oss en framtid med solenergi som främsta energikälla? Var bygger vi ut staden och hur? Förslag på utbyggnadsområden dokumenterades på karta och de två olika förslagen utvärderades och ställdes mot varandra i syfte att rangordnade olika aspekter.

Den andra workshoppen handlade om klimatanpassning i planeringen och leddes länsstyrelsens klimatanpassningsstrateg från Länsstyrelsen Dalarna. Workshoppen inleddes med en inspirerande föreläsning som övergick i praktiskt arbete med en matris för klimatanpassningsarbetet lokalt i Säter. En lärdom var att samhällsplaneringen måste hantera "extremerna" kopplat till temperatur, regn och snö. Följande frågor utreddes: 1. Hur påverkas Säter av klimatförändringarna? 2. Vad behöver kommunen göra i förberedelser?

Den tredje och sista workshoppen handlade om bebyggelseutveckling och förutsättningar för hållbar transporter (från kollektivtrafik och gång/cykel). Upplägget var detsamma som workshop 1, men inleddes med en SWOT-analys och hade följande scenarier: 1. Kollektivtrafikfokus: Hur ser Säter ut om vi tänker att huvuddelen av de lokala transporterna ska ske med kollektivtrafik (buss)? Var bygger vi ut? 2. Gång- och cykelfokus: Hur ser Säter ut om vi tänker att huvuddelen av de lokala transporterna ska ske med till fots eller med cykel/ elcykel? Var bygger vi ut? Scenarioförslagen utvärderades därefter.

Resultat

Vid utvärderingen av de två scenarieförslagen vid workshoppen om uppvärmnings var det svårt att välja ett bästa alternativ och resultatet blev (inte helt oväntat) att framtiden kräver en flexibilitet för olika lösningar. Planeringen behöver ta höjd för båda alternativen, dvs. utbyggd fjärrvärme (ev fjärrkyla) i framtiden och produktion av lokal el. Kommunens planerare uppskattade i hög grad att den nya Fjärrvärmechefen från Hedemora Energi deltog då hans inspel ökade planerarnas kunskap om fjärrvärme och energi och inspirerade till ökad samverkan med energibolaget framöver (som tidigare varit låg).

Klimatanpassningsworkshoppen resulterade bland annat i en lista som kan utgöra grunden för kommande arbete inom kommunens samtliga sektorer kopplat till klimatanpassning. Detta eftersom klimatet påverkar alla tjänste- och frågeområden inom hela kommunen och inte bara samhällsplaneringen. Workshoppen har förstärkt budskapet om att klimatanpassning är ett viktigt arbete som kommunen behöver ta tag i omgående. Det är nu de har chans att ändra utvecklingen. Att jobba gemensamt och målinriktat kan göra Säter bättre rustat för kommande klimatrelaterade problem. Samhällsplaneringen har numera som krav att utreda frågan i översiktsplanen. För Sätters del är översvämningar, skred i bland annat Ljusterån och Säterdalen samt högre temperaturer de mest aktuella riskerna som behöver beaktas. Även dagvattenfrågor och ekosystemtjänster är mycket angelägna att behandla i FÖPen.

Utvärderingen av de två transports scenarierna visade en klar ”vinnare”, som kommunen bör ha i åtanke när de planerar stadens utveckling – gång-och cykelstaden Säter. Detta alternativ får högst poäng på samtliga kriterieområden (miljö, hälsa, ekonomi, socialt). Säter bör fortfarande satsa på kollektivtrafik bl.a. för de som inte kan gå eller cykla, men huvuddelen av de lokala transporterna kan säkerställas med god infrastruktur för gående och cyklister. Säter stad är för liten för att bli en väl utbyggd kollektivtrafikstad. Att gå eller cykla är många gånger snabbare än att ta bussen.

Reflektion

Det tvärsektoriella arbetssättet har fungerat bra. Olika synpunkter har diskuterats utifrån olika infallsvinklar och i vissa delar bidragit till nya insikter. Särskilt energibolagets medverkan var uppskattat från kommunens (men även energibolagets) sida då detta samarbete tidigare varit mycket lågt. Här såg båda parter positivt på att fortsätta utveckla samverkan i tidigt skede så att energifrågor och energipotentialer inte kommer in för sent i processen och inte kan hanteras. Detta är en erfarenhet som vi över åren sett i många andra kommuner där energibolagen inte involverats i tidiga skeden.

Region Dalarna

Bakgrund

Sedan gällande Dalastrategi (Regional utvecklingsstrategi, RUS) togs fram 2014 har mycket hänt i länet och omvärlden. När Region Dalarna nu arbetar med att ta fram en ny Dalastrategi är Agenda 2030 med de globala hållbarhetsmålen en utgångspunkt och dessutom lyfts planerings- och rumsliga frågor upp mer än tidigare. Strategin ska ligga till grund för ett hållbart regionalt utvecklingsarbete i Dalarna och skapa samsyn om vad som behöver göras och hur. Dalastrategin 2020 – 2030 kommer att beslutas av regionfullmäktige.

Dalastrategin är en gemensam strategi för länets tillväxt- och utvecklingsarbete då regionens samhällsutmaningar inte kan lösas av en enskild aktör. Kommuner, Länsstyrelsen, Högskolan, näringslivsorganisationer och föreningslivet har alla en viktig roll i såväl framtagandet som genomförandet av strategin. Genom samverkan och samsyn skapas större handlingskraft och då anses processen vara lika viktig som slutdokumentet

Genomförande och metodik

Heldagsseminariet ”Ny regional utvecklingsstrategi – Dalastrategin” som Hållsam genomförde i februari 2020 (se forumaktiviteter i tidigare delkapitel) var ett sätt att lansera regionens nya RUS-arbete, öka kunskapen om nuläget i Dalarna och framtidsscenarier samt inkludera länets kommuner i en workshops och diskussion om det regionala utvecklingsarbetet.

Under hösten 2020 genomfördes ett förmiddagswebbinarium med ett rundabordssamtal kring regionens utkast på strategidokument. Det genomfördes med Hållsams referensgrupp och med regionens planerare som moderatorer. Utkastet hade skickats ut i förväg för inläsning.

Resultat

Heldagsseminariet var ett tidigt steg i regionens önskemål om en ökad samverkan med länets viktiga samhällsbyggnadsaktörer på strategisk nivå. Ett resultat av detta är även att ett nätverk mellan regionens planerare och kommunernas samhällsbyggnadschefer, översiktsplanerare och exploaterings-tjänstepersoner (Forum Samhällsplanering Dalarna) etablerats, vilket är en viktig grund för fortsatt regional samverkan kring hållbar rumslig utveckling i hela länet.

Halvdagsworkshopen/rundabordssamtalet med Hållsams referensgrupp gav regionen möjligheter att få inspel från olika samhällsplaneringsaktörer samt utvecklande diskussion innan det reguljära samrådet, och därmed vidare utveckla sina idéer och förslag inför samrådet.

Reflektion

Arbetet med att ta fram en ny Dalastrategi har gått fort. Efter antagande av strategin ska regionen arbeta vidare med länets aktörer för att konkretisera målen samt utveckla rumsliga framtidsbilder. I detta arbete kan ett fortsatt Hållsam-nätverk vara en viktig del för att utveckla länet i en mer hållbar riktning och involvera olika aktörer (internt och externt).

2.3 Regional samverkan

I samband med projektets uppstart bildades en referensgrupp bestående av representanter från Länsstyrelsens två enheter Kulturmiljö och samhällsplanering respektive Agenda2030, Region Dalarna, Högskolan Dalarna, Byggdialog Dalarna och Trafikverket Region Mitt. På mötena, som hållits med regelbundna intervaller med en dryg månads mellanrum, har Hållsamprojektets planering och genomförande diskuterats och hanterats. Därtill har deltagarna från respektive organisation berättat om pågående arbete kopplat till hållbar samhällsplanering, vilket genererat ett fruktbart kunskapsutbyte och ökade samverkansmöjligheter. Referensgruppen har varit ett viktigt forum för att:

- stämma av och utveckla gemensamma aktiviteter, samverkan, beröringspunkter, roller, mandat, hur formera och organisera oss sinsemellan etc.
- sprida information och återkoppla från aktiviteter och erfarenheter kring hållbar samhällsplanering.
- diskutera behov av utveckling av strategisk hållbar samhällsplanering i Dalarna. Vad innebär det, vart vill vi och hur det kan uppnås?
- samverka kring genomförandet av de i Hållsamprojektet planerade aktiviteterna och uppsatta målen som tex att arrangera av seminarier/webbinarier, kommunstöd, nätverk och samverkan, metodutveckling för det goda samtalet, Dalaribba och uppföljning, spridning av kunskap etc.
- diskutera Hållsam Dalarnas framtid och organisation efter projekt-slut.

Referensgruppen har varit ett väl fungerande forum och en uppskattad konstellation bland referensgruppens/projektets samarbetspartners. Alla medverkande partners är överens om att gruppen kommer att leva vidare efter projektets slut och utgöra navet i ett fortsatt regionalt samverkansnätverk för en hållbar samhällsplanering. Upplägget för detta nätverk och aktiviteter presenteras i efterföljande kapitel (kapitel 5, Framtid).

Ytterligare steg i utvecklingen av fortsatt regional samverkan har tagits av Region Dalarna som genomfört två enklare kartläggningar. Genom enkäter och intervjuer med länets kommuner har regionen kartlagt de befintliga samhällsplaneringsrelaterade nätverk som kommunerna ingår i samt kommunernas organisation, kompetenser och resurser. Båda dessa kartläggningar

skulle behöva genomlysas ännu mer för att i högre utsträckning kunna utveckla befintliga och finna nya ändamålsenliga samverkansformer mellan kommunerna och andra parter i samhällsplaneringen. Möten, samtal och frågeformulär med fokus på dessa frågor har även genomförts parterna emellan inom referensgruppen, med de fyra arenakommunerna samt med deltagare på forumaktiviteter.

Aktiviteterna inom referensgruppen samt arenaaktiviteterna med Region Dalarna och regionens efterföljande aktiviteter har bidragit till projektmål 2 (öka fokus på den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen) och projektmål 6 (förslag på fortsatt regional samverkan för en hållbar samhällsplanering).

2.4 Dalaribba

Konceptet Dalaribba har stötts och blötts under projektets gång. En diskussion har handlat om huruvida Dalaribban ska handla om sakfrågor (innehållet i och genomförande av planer) eller om planeringens processer – eller både och? Initiala tankar om Dalaribba som en överenskommelse mellan kommuner om en gemensam lägstanivå – likt ByggaBoDialogen kring millennieskiftet – visade sig vara svårt och inte en lämplig väg att gå. Detta dels för att det är svårt att ha gemensamma mål/överenskommelser för kommuner med mycket olika förutsättningar (storlek, ekonomi, expertis, fastighetsmarknad, politik, hållbarhetsambitioner, m m); och dels för att det krävs en betydligt längre tid att arbeta fram och politiskt förankra sådana gemensamma ambitioner, vilket inte ryms inom Hållsams tidplan.

Dock finns en vilja bland planerare vid kommuner och region att bli bättre och närma sig hållbarhetsmålen. Men för att få genomslag i praktiken behövs ett annat förhållningssätt som baseras på kommunernas specifika förutsättningar och behov. Därför har vi inom projektet utvecklat ett nytt koncept för vad Dalaribba kan vara och hur Dalaribban kan få kommuner och region att höja ambitionerna och nå längre i hållbarhetsfrågorna.

Dalaribba ska ses som en kontinuerligt utvecklande ambitionsnivå för hållbar samhällsplanering som berör både planeringens sakinhåll och processer och som utgår från aktörernas olika förutsättningar och framtida utvecklingspotentialer. Om vi liknar planeringen med höjdhopp så handlar det om att respektive höjdhoppare ska söka en ständig förbättring utifrån sina egna förutsättningar och utgångspunkter. Det handlar om att ständigt förbättra sig och höja sitt personliga rekord, snarare än att alla i klubben ska hoppa 2,42. Både givna förutsättningar (lång och spänstig) och hårt arbete (mycket och rätt träning) avgör hur högt man kommer. Vissa av hopparna kanske till och med blir svenska mästare eller sätter världsrekord, vilket även smittar av sig

på övriga hoppare som inspireras, lär sig av de bättre och själva höjer sina personbästa.

Om intresse finns bland länets kommuner (och region) skulle Hållsam med jämna mellanrum (vartannat år?) kunna samordna ett Dalaribba-evenemang där deltagande kommuner formulerar nya ambitioner och tidigare ambitioner (höjder) följs upp.

Referensgruppens och workshopparnas arbete med Dalaribba har bidragit till att frågan om Dalaribbas ursprungliga upplägg och koncept har ifrågasatts och utvecklats för att inspirera och engagera länets kommuner till gemensamma ambitionshöjningar inom hållbar samhällsplanering. Denna inriktning har gjort det svårt att sikta mot projektmålen 3 och 4 (minimikrav för Dalaribba samt överenskommelse med minst åtta kommuner att tillämpa Dalaribba) utifrån hur målen formulerats i projektansökan.

3. RESULTAT

I detta kapitel redovisas och diskuteras hur projektet Hållsam Dalarna har levt upp till projektmålen samt hur projektarbetet kan förväntas bidra till de mer långsiktiga effektmålen.

3.1 Projektmål

Nedan presenteras projektets resultat relaterat till uppfyllelse av projektmål, samt slutsatser kopplat till detta.

Genomförande, dokumentation och kommunikation av fyra nyckelprojekt i fyra kommuner där metoder och arbetssätt med hög klimat- och energirelevans tillämpas och utvecklas

Som redovisats i kapitel 2.2 (Arenaaktiviteter) har Hållsam genomfört metod- och processtöd i form av tvärsektoriella planeringsworkshops i fyra kommuner, samt seminarium och rundabordsamtal tillsammans med Region Dalarna. Förutom att fördjupa kunskapen om och arbetet med energi- och klimatperspektiv har de fyra nyckelprojekten även breddat hållbarhetsperspektivet.

I Borlänge genomfördes en workshopserie där kommunen tillsammans med övriga planeringsaktörer involverade i Jakobsdalen (energibolag, byggherrar m fl) samarbetade för att skapa en process och bygga den institutionella kapaciteten för att kunna genomföra de olika hållbarhetsmål (inkl energimål) som formulerats i den tidigare CityLab-processen.

I Mora togs ett helhetsgrepp på hållbarhetsfrågorna i och med att den fysiska planeringen kopplades samman med kommunens hållbarhetsstrategi. Dessutom lyftes även bebyggelsens klimatpåverkan utifrån ett LCA-perspektiv fram vid diskussioner om kommunal träbyggnadsstrategi och träbyggnadsfokus i Kanadaområdet.

I Falun kompletterades rumsliga scenarier med fokus på transporternas energianvändning och klimatpåverkan med två andra viktiga hållbarhetsaspekter (scenarier): ekosystemtjänster och socialt inkluderande stadsplanering.

I Säter sattes fokus på hur staden kan planeras och utvecklas för att möjliggöra fjärrvärmeanslutning och solexproduktion samt främja hållbart redan (från gång och cykel), men även anpassning av stadens och kommunens planering för att klimatanpassa bebyggelse och miljöer till följd av ändrat klimat och dess följder.

Slutsats: Målet är uppfyllt.

Framtagande av minst ett planerings-/kunskapsunderlag i syfte att öka fokus på den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen

Något renodlat planerings-/kunskapsunderlag har inte tagits fram. Istället ansågs det under projektets gång vara viktigare att arbeta mer interaktivt för få igång en ökad planeringssamverkan mellan region och kommuner. Hållsams samarbete med Region Dalarna, genom seminarium med workshop (se kapitel 2.1) samt rundabordssamtal kring Region Dalarnas arbete med ny Dalastrategi (se kapitel 2.2), har bidragit till ökat regionalt planeringsfokus, ökad samverkan mellan regionala och kommunala aktörer samt förståelse för regionala utmaningar samtidigt som regionen har fått ta del av kompletterande perspektiv och idéer för vidare utveckling av strategidokumentet. Ett viktigt resultat av Hållsam Dalarna är det nätverk som nu upprättats där regionens planerare och länets kommuners samhällsbyggnadschefer ingår (Forum Samhällsplanering Dalarna)

Slutsats: Ursprungligt mål är inte uppfyllt, istället har mer kommunikativa och processinriktade aktiviteter genomförts som initierat en ökad regional samverkan mellan länets planeringsaktörer, vilket uppfyller målets syfte.

Ta fram förslag på minimikrav för verksam tillämpning av ett antal olika aspekter i samhällsplaneringen, det så kallade Dalaribba

Som beskrivs i kapitel 2.4 har konceptet Dalaribba under projektets gång utvecklats i en annan riktning än den ursprungliga tanken var. Istället för gemensamma minimikrav för samhällsplaneringen i Dalarna handlar Dalaribba nu om att varje deltagande aktör att ständigt ska höja sina hållbarhetsambitioner i planeringen (sak och process), utifrån egna förutsättningar och behov.

Slutsats: Målet som det är formulerat har inte uppnåtts. Istället har konceptets inriktning vidareutvecklats för att vara genomförbart och intressant för kommunerna att engagera sig i Dalaribba. Utveckling och konkretisering av konceptet avses tas vidare då Hållsam-projektet övergår till ett regionalt nätverk.

Nå överenskommelse med minst åtta kommuner om att tillämpa Dalaribba

Då Dalaribbakonceptet stöpts om (se mål 3 ovan och kapitel 2.4) så har en sådan överenskommelse inte varit aktuell. Däremot har de flesta av Dalarnas kommuner varit med och diskuterat konceptet Dalaribba och vad det bör vara.

Slutsats: Målet har inte uppnåtts.

Arrangera forum för kunskapsöverföring och metodutveckling inom hållbar samhällsplanering i syfte att öka kapaciteten i deltagande kommuner och övriga organisationer

Kunskapsöverföring om sak- och processfrågor (inkl metoder) kopplade till hållbar strategisk (och annan) stads- och samhällsplanering har skett genom de forumaktiviteter (konferenser, seminarier och webinarier) som beskrivits i kapitel 2.1 (Forumaktiviteter) samt genom mejlutskick om nyheter, rapporter och konferenser/webbinarier i andra län. Metodutveckling har främst skett inom de fyra kommunprojekten som beskrivs i kapitel 2.2 (Arenaktiviteter). Aktiviteterna har bidragit till ökad kunskap och kompetens om hållbar samhällsplanering (särskilt fokus energi/klimat) bland planeringsaktörer i länets kommuner, men även bland andra aktörer som medverkat.

Slutsats: Målet är uppnått.

Ta fram förslag på fortsatt regional samverkan för en hållbar samhällsplanering

Den referensgrupp som formats i och med Hållsamprojektet kommer fortsätta efter projektets slut och utgöra stommen i Nätverket Hållsam Dalarna som tar över från och med januari 2021. Nätverkets syfte, organisation och förslag på aktiviteter presenteras i kapitel 5 (Framtid).

Slutsats: Målet är uppnått.

Se över möjligheten att utveckla uppföljningen mot mer uppföljning av planeringens effekter i den byggda miljön

Vid kommunstödet/arenaprojektet i Falun användes information från Citylab Guide som underlag för att formulera hållbarhetskriterier vid utvärderingen av de tre olika extremscenarierna, med nyttiga erfarenheter om hur utvärderingskriterier och metodik i ett så pass tidigt skede kan behöva bearbetas för att vara så effektiva som möjligt.

Vid arenainasatsen i Mora utgick vi från kommunens framtagna hållbarhetsstrategi för att utveckla mål och planindikatorer för fysisk planering på olika nivåer, vilket senare låg till grund för både scenarioinriktningar och utvärderingskriterier för rumsliga utvecklingsscenarier i Kanadaområdet.

I Säter användes enklare utvärderingskriterier vid utvärdering av olika rumsliga scenarier för uppvärmning respektive transporter.

Dock har vi i projektet inte arbetat med ren uppföljning av kommunala planers (översiktsplan, FÖP, detaljplan) hållbarhetseffekter, då de av kommunerna föreslagna planerna och behoven inte berörde uppföljning av planer. Här finns emellertid en kunskaps- och planeringslucka som skulle behöva hanteras. I ett planerat nationellt länsstyrelsegemensamt projekt(2021-2022), där Länsstyrelsen i Dalarna är en drivande part, föreslås frågan om

uppföljning av översiktsplanernas styrförmåga i hållbar riktning samt styrförmåga för efterföljande planering utgöra en viktig del i projektets kunskaps- och metodutveckling.

Länsstyrelserna gemensamt (genom Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet med administrativt säte i Dalarna) uppdrog 2014 till SCB att ta fram en studie över hur markanvändningsstatistik kan användas till indikatorer för miljömålsuppföljningen. Denna studie har resulterat i fler indikatorer för miljömålsuppföljningen och kompletterat tidigare indikatorer utifrån den enkät om tillgång till planeringsunderlag och kompetens som Boverket återkommande skickar till kommunerna (miljömålsenkäten). Hösten 2020 planeras en uppdatering av denna studie och resultatet är tänkt att bidra till såväl utvecklad miljömålsuppföljning inom samhällsplaneringens och samhällsbyggandets miljöeffekter som uppföljning av översiktsplaneringen. Dalarna kan nyttja dessa resultat i det fortsatta arbetet med Hållsam.

Slutsats: Målet är uppnått.

3.2 Effektmål

Nedan diskuteras Hållsamprojektets potentiella effekter på lång sikt, kopplat till projektets effektmål.

Dalarna bidrar i högre grad än idag genom samhällsplaneringen till miljömålen Begränsad klimatpåverkan och God bebyggd miljö samt de globala hållbarhetsmålen Hållbara städer och samhällen, Hållbar energi för alla och Bekämpa klimatförändringarna.

Den fysiska planeringens främsta energi- och klimatutmaning är kopplat till bebyggelseutveckling och hållbar mobilitet/transporter. Mobilitetsfrågan och bebyggelseutvecklingen har varit central i alla fyra arenaprojekten, men även bebyggelsens energianvändning och klimatpåverkan utifrån ett livscykelperspektiv har hanterats i flera av projekten. Men även det breda hållbarhetsperspektiv med olika infallsvinklar som berör målen God bebyggd miljö och Hållbara städer och samhällen har hanterats i projekten. Genom att testa och vidareutveckla metoder och planeringsverktyg har de deltagande kommunerna breddats sin verktygslåda och synsätt på hur dessa olika hållbarhetsaspekter kan integreras i planeringsprocessen. Därtill har frågan om samhällsplaneringens betydelse och möjligheter att skapa mer hållbara städer och samhällen fått en större förståelse bland chefer och politiker. Detta tillsammans innebär att de fyra arenakommunerna stärkt sin institutionella kapacitet att höja ambitionsnivåer för hållbar utveckling både i planering och genomförande.

Vidare har de konferenser och seminarier som arrangerats lyft upp nya sätt att se på, tänka och genomföra en mer hållbar samhällsplanering. Förhoppningsvis har detta bidragit till att så ett frö och inspirerat till nya idéer, åtaganden och handlingar bland de planerare, politiker, konsulter m fl som deltagit vid dessa evenemang. Hållsam Dalarna har bidragit till inspiration,

ökad kunskap och förhoppningsvis även höjda ambitioner bland länets planeringsaktörer och därmed bidragit till bättre förutsättningar för en mer hållbar samhällsplanering och samhällsutveckling i Dalarna.

Slutsats: Den institutionella kapacitetshöjning som Hållsam Dalarna bidragit till bland länets planeringsaktörer torde på sikt innebära att samhällsplaneringen i Dalarna i högre grad än idag bidrar till uppfyllande av miljö- och hållbarhetsmålen – och att effektmålet beräknas uppnås.

Tillämpningen av samhällsplaneringen i Dalarnas kommuner har blivit påtagligt mer klimatsmart och hållbar: inom fem år inarbetat genom tydliga skrivningar/riktlinjer i planer och program där metoder/arbetsätt som utvecklats gemensamt i Dalarna implementerats, samt inom 10 år tydligt se resultat i den byggda miljön, vissa åtgärder tidigare

Kommunstödet har redan gjort avtryck i kommunernas planeringsprocesser och vidare planering och sannolikt även de planförslag som de senare resulterar i. Den institutionella kapacitetshöjning inom hållbar samhällsplanering i länets kommuner som Hållsam Dalarna har bidragit till (se frågan ovan) är ett första steg i en mer hållbar riktning. Men för att få ett mer påtagligt genomslag för det som Hållsam-projektet lade grunden till behöver detta länsövergripande kunskaps- och samverkansarbete fortsätta och ta vid där projektet slutade. Det fortsatta samarbetet i nätverket Hållsam är tänkt att vara den vagn som för arbetet vidare.

Ett fortsatt samarbete kring kunskapsuppbyggnad och metodutveckling kan stötta kommunerna och planerarna att ta fram mer hållbarhetsmässigt ambitiösa planer och program. En vidareutveckling och anammande av Dalariiban, ökat fokus på hållbarhetsuppföljningar av översiktsplaner samt nya kunskaps- och kompetensutvecklingsprojekt inom olika hållbarhetsområden kan hjälpa till att utveckla Dalarna och dalakommunerna till föregångare inom hållbar stads- och samhällsutveckling utanför de större stadsregionerna.

Slutsats: Påbörjad institutionell kapacitetshöjning kombinerat med ett fortsatt Hållsam-samarbete i nätverksform förväntas bidra till påtagliga hållbara och klimatsmarta planer. Program och bebyggelseutveckling – och att effektmålet uppnås.

Den regionala och mellankommunala nivån i samhällsplaneringen har påtagligt förstärkts genom en stärkt institutionell kapacitet.

Hållsam har redan nu förstärkt samarbetet inom samhällsplanering på regional nivå samt mellan region och kommuner. Projektet har varit ett första steg i arbetet att få till stånd en gemensam struktur för samverkan, dels genom referensgruppen (som nu utvecklas till nätverket Hållsam) och dels genom att projektet bidragit till att Forum Samhällsplanering Dalarna har

bildats för att öka samverkan mellan kommunerna och Region Dalarna i det regionala utvecklingsarbetet. Det rumsliga perspektivet i den kommande Dalastrategin har stärkts.

Slutsats: De nya regionala nätverken och den regionala samverkan som påverkats inom Hållsam-projektet har redan idag påtagligt förstärkts och förväntas bli starkare över tid.

4. DISKUSSION

Genom projektet Hållsam Dalarna har vi olika planeringsaktörer i Dalarna fått möjlighet att påbörja en resa där vi tillsammans ska bidra till en mer energi- och klimatsmart – och hållbar i dess bredare betydelse – samhällsplanering och samhällsutveckling. Utmaningarna är stora och komplexa, samtidigt som vi i Dalarna redan har ett gott samarbetsklimat och fysiska resurser som gör att vi kan bli framgångsrika och en föregångare för kommuner och regioner utanför storstadsregionerna.

Hållsam har varit en ögonöppnare för många. Det har varit ett sätt att känna på, testa och vidareutveckla olika metoder och verktyg som kan hjälpa oss att komma längre i våra hållbarhetsambitioner och planeringsinsatser. En mål-baserad planering som styr mot en mer hållbar samhällsutveckling är idag en ”hygienfaktor”. Men planeringen slutar inte vid färdig plan. Planeringen behöver ha ett tydligt aktörs- och genomförandefokus som säkerställer att de mål och ambitioner som formuleras och beslutas om i tidigt skede och på strategisk nivå följer med i hela processen fram till färdig bebyggelse och användarskedet. Att skapa en sammanhållen kedja från vision till färdig livsmiljö är en stor utmaning vi behöver ta tag i.

För att lyckas med att utveckla planeringen i en riktning som bidrar till att vi verkligen ska kunna uppfylla de olika hållbarhetsutmaningar och -mål vi står inför finns några viktiga faktorer som vi behöver vara medvetna om och ta höjd för. Erfarenheterna från Hållsam Dalarna stämmer väl överens med tidigare erfarenheter från liknande utvecklingsprojekt (och forskning):

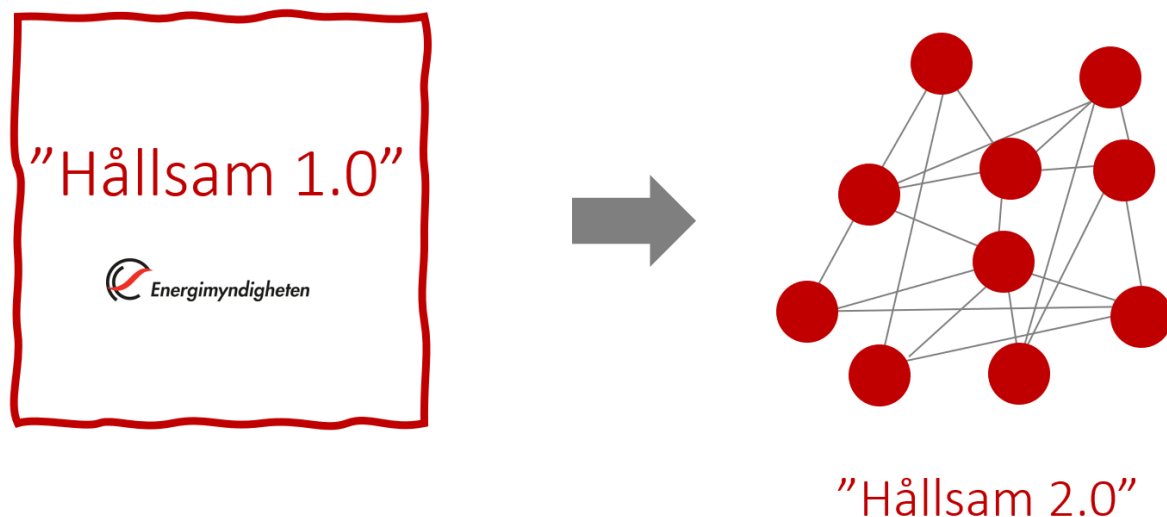
- **Intresse:** Ett genuint intresse för nytänkande och nyskapande från såväl ledning som bland övriga tjänstepersoner är grundläggande för att förändring faktiskt ska ske. En eller flera eldsjälar/entreprenörer kan hjälpa till att dra igång och styra arbetet, men för att hålla i längden är det viktigt att intresset och arbetssättet institutionaliseras.
- **Resurser/tid:** Att tänka och lära sig nytt och använda nya planeringsmetoder kräver resurser, det tar mycket tid (=pengar) i anspråk för att i tidiga skeden engagera många olika aktörer. Att frigöra dessa resurser (som är en investering för framtiden) kräver förståelse och mandat från politik och ledning från såväl planering- som andra förvaltningar. Det kräver också en tydlig kommunikation om vad vinsterna med ett sådant deltagande kan medföra.
- **Extern processledning:** Genom att använda processledare utanför den kommunala organisationen bidrar ofta till ökad acceptans, mindre risk för rivalitet mellan förvaltningar (neutralitet) samt att nya idéer och perspektiv kan föras in i kommunen.
- **Involvera beslutsfattare:** Genom att redan i tidigt skede involvera beslutsfattare (chefer och politiker) i en kunskapsutvecklingsprocess utvecklas den gemensamma institutionella kapaciteten (delad kunskap,

samsyn, genomförandepotential) – och därmed större chans att få mandat för förslag med höga hållbarhetsambitioner.

- Goda exempel: Genom att visa goda exempel på hur andra aktörer har hanterat och löst olika hållbarhetsutmaningar synliggörs att det faktiskt är möjligt att göra mer än vad vi gör idag. Goda exempel har kraften att inspirera andra att göra likadant – eller bättre – men utifrån egna kontexter och förutsättningar, de hjälper till att bygga upp och vidareutveckla den gemensamma kunskapen inom branschen.

Projektet Hållsam Dalarna har varit en viktig arena för att öka samarbetet och hållbarhetsambitionererna inom samhällsplaneringen i Dalarna. När vi nu har fått igång intresset för ökad samverkan och utveckling är det viktigt att hålla uppe energin. När projektet avslutas vid årsskiftet så innebär det inte att Hållsam avslutas. Istället byter Hållsam skepnad till ett nätverk som tar processen vidare. Våra tankar kring Hållsams framtida utveckling presenteras i nästa kapitel.

5. FRAMTID

Figur 3. Hållsam ändrar organisation: från projekt med stöd från Energimyndigheten till nätverk på egna ben.

5.1 Nätverket Hållsam Dalarna

Bland de aktörer som tillsammans drivit projektet Hållsam (aktörerna i referensgruppen) finns en tydlig vilja om att fortsätta det samarbete som nu inletts. Även om nätverkets aktörer har olika roller, uppdrag och "beställare" finns här en gemensam syn på behovet av samordning och samverkan inom samhällsplaneringen i Dalarna för att klara av de olika hållbarhetsutmaningar – men också möjligheter – vi står inför.

Därför kommer Hållsam Dalarna överleva och utvecklas i en ny skepnad. Då projektet Hållsam Dalarna upphör vid årsskiftet skapas istället nätverket Hållsam Dalarna – med samma inriktning som tidigare.

Syfte

Hållsam Dalarna är ett nätverk som bidrar till att påverka den strategiska fysiska samhällsplaneringen i Dalarna i en mer hållbar riktning genom att

- höja kunskap, kompetens och ambitioner bland länets planeringsaktörer,
- främja gränsöverskridande samverkan och synergier mellan olika sektorer, aktörer och planeringsnivåer
- stödja planeringsaktörernas förmåga att gå från vision till verklighet

Genom Hållsam bidrar Dalarna i högre grad till miljö- och klimatmålen och de globala målen för hållbar utveckling, Agenda 2030. Kommunerna är en

central målgrupp för Hållsam och en ambition är att de ska få stöd och nytta av nätverket och dess insatser.

Organisation

Från och med januari 2021 omvandlas Hållsam Dalarna från projekt till nätverk. Arbetet kommer att bedrivas genom en samverkansgrupp med representanter från samma regionala aktörer som var med i projektets referensgrupp: Länsstyrelsen i Dalarnas län, Region Dalarna, Högskolan Dalarna, Byggdialog Dalarna och Trafikverket Region Mitt. Vid behov kan samverkan ske med andra nätverk/aktörer (t ex Forum Samhällsplanering Dalarna, dvs. kommunernas samhällsbyggnadschefer och regionen).

Ambitionen är att hålla 4-6 nätverksmöten om året. Länsstyrelsen och regionen har ett sammankallande ansvar och turas om att vara ordförande respektive sekreterare. Förslagsvis utvärderas nätverkets organisation och aktiviteter efter två år.

Nätverkets medlemmar:

- Länsstyrelsen i Dalarnas län säkerställer att miljö-, klimat och hållbarhetsmål samt andra statliga intressen tillvaratas och samordnas i kommunernas översiktsplanering och annan samhällsplanering. Vidare tillhandahåller Länsstyrelsen råd och underlag till kommunernas fysiska planering samt underlättar dialogen mellan kommuner och statliga myndigheter.
- Region Dalarna leder och samordnar länets gemensamma arbete mot ökad hållbar tillväxt och livskvalitet. Det handlar om att samordna och samverka med aktörer på lokal, regional och nationell nivå, bland kommuner, myndigheter, högskola och andra utbildningsanordnare, näringsliv och ideell sektor. Det regionala utvecklingsuppdraget kommer från riksdag och regering och arbetet sker i dialog och samverkan med andra. Regionen har ansvaret för att samordna utvecklingsarbetet för en hållbar regional tillväxt i länet och gör det genom att utgå från vår regionala utvecklingsstrategi.
- Högskolan Dalarna forskar och undervisar inom områden som samhällsplanering, byggande och energi. Tillsammans med kommuner och andra forskningsaktörer inom och utanför Dalarna bedriver Högskolan olika forsknings- och utvecklingsprojekt inom hållbar stads- och samhällsplanering (t ex Den Uthålliga Regionen, Det urbana stations-samhället, SamSam, Hållsam m m). Detta är en viktig del av den s k tredje uppgiften – att genom samverkan både påverka och påverkas av praktiken.
- Trafikverket Region Mitt ansvarar för långsiktig planering av transportsystemet för vägtrafik, järnvägstrafik, sjöfart och luftfart samt för byggande, drift och underhåll av de statliga vägarna (inkl gång- och cykelvägar) och järnvägarna.
- Byggdialog Dalarna är en ideell förening med fokus att ligga i fronten av hållbar utveckling. En branschförening för bygg- och

fastighetssektorn i Dalarna med uppdraget att stötta och utveckla branschen mot ett mer hållbart byggande genom kompetensförsörjning, innovation och utveckling i samverkan mellan akademi, näringsliv och offentlig sektor. Byggdialogen med cirka 100 medlemmar (bl a samtliga kommuner i länet) har bl a en temagrupp för samhällsplanering. Gemensamt för nätverkets medlemmar är viljan att öka och stötta samverkan inom hållbar samhällsplanering bland mellan länets planeringsaktörer för att skapa ett mer hållbart Dalarna.’

Figur 4: Nätverket Hållsam Dalarna med nätverksmedlemmarna i mitten som tillsammans med länets kommuner (t ex genom region-kommun-nätverket Hållbar Samhällsplanering Dalarna) styr mot en mer hållbar samhällsutveckling.

Nätverkets aktiviteter och uppgifter

Nätverkets grundläggande funktion är att informera varandra om aktuella planer/projekt/aktiviteter/ frågeställningar samt sprida informationen inom respektive nätverk. Ambitionen är emellertid att göra mer än så, men det beror på engagemang och behov bland nätverkets aktörer samt ekonomiska och personella resurser.

Förutsatt att resurser (externa och/eller interna bland aktörerna) finns har nätverket Hållsam Dalarna följande ambitioner:

- Inspirera länets planeringsaktörer genom att visa goda exempel på hållbar samhällsplanering
- Identifiera brister samt kunskaps- och kompetensbehov inom olika områden som behöver förbättras (kan variera mellan olika aktörer/kommuner)
- Genomföra gemensamma digitala och analoga aktiviteter (seminarium, konferenser, workshops etc) utifrån aktuella och strategiska behov i länet och dess och kommuner – minst en aktivitet om året
- Förbereda, ansöka om medel och genomföra gemensamma kunskaps- och kompetensutvecklingsprojekt. Olika aktörer kan vara huvudpartner för olika projekt.

5.2 Utvecklingsbehov och förslag på framtida utvecklingsprojekt

Då nätverkets medlemmar i dagsläget inte har några särskilda resurser att arbeta med Hållsam så krävs extern finansiering för att driva på utvecklingen i samma eller högre omfattning jämfört med projektet Hållsam. Extern finansiering i form av forsknings- och/eller utvecklingsmedel behövs, alternativt att planeringsaktörer (inklusive kommuner) med gemensamma behov och intressen går samman och finansierar utvecklingsprojekt.

Nedan följer en redovisning av de utvecklingsbehov som har identifierats under Hållsamprojektet och idéer på utvecklingsområden/-projekt som kan vara aktuella och föremål för bearbetning av projektförslag om lämpliga utlysningar aktualiseras.

Utifrån referensgruppens diskussioner, erfarenheter från arbetet med arena-kommunerna samt de interaktiva workshops som genomförts i samband med Hållsams forumaktiviteter finns många idéer kring vad som behöver göras för att bidra till en mer hållbar samhällsplanering i Dalarna och vad Hållsamnätverket ska arbeta med. Nedan har vi försökt prioritera och samla de mest angelägna utvecklingsbehoven och förslag på sak- och processfrågor Hållsam skulle kunna arbeta med om finansieringsfrågan löses.

Till att börja med är samverkan, samordning och samarbete nyckelord för Hållsams verksamhet. Det har varit en utgångspunkt för detta projekt och är också något som de deltagande vid våra workshops tydligt har lyft fram tillsammans. Det gäller inte minst att utveckla formerna för den regionala, del-regionala och mellankommunala samhällsplaneringen. Ett annat viktigt medskick från projektet är planeringsaktörernas behov av att inspireras och engageras i hållbarhetsarbetet och att få ta del av goda exempel i städer och samhällen med liknande förutsättningar som Dalarna. Därtill finns ett stort behov av att utveckla planerings- och utvecklingsprocesser och styrmedel som säkerställer att hållbarhetsambitionerna hänger med hela vägen från start till mål och att man får med nyckelaktörerna på samma spår.

Konceptet Dalaribba behöver fortsätta utvecklas tillsammans med länets kommuner för att skapa ett gemensamt ramverk där kommunerna tillsammans kan stötta och inspirera varandra genom att formulera egna hållbarhetsmål och -ambitioner som utgår från den egna kommunens situation men som successivt höjs samt visa goda exempel på hur de har hanterat olika hållbarhetsutmaningar.

Plan- och bygglagens nya krav på översiktsplanering med planeringsstrategier medför att både länsstyrelser och kommuner behöver utveckla nya sätt att hantera den strategiska fysiska planeringen. I samband med detta finns möjlighet för Länsstyrelsen och dalakommunerna tillsammans utveckla nya metoder och arbetsprocesser som hanterar hållbarhetsfrågorna på ett långsiktigt sätt. Det även skulle kunna inkludera att man utvecklar planindikatorer och uppföljningssystem för översiktsplaneringen för att visa översiktsplaneringens styrförmåga över den efterföljande planeringen.

Kommunstödet med Mora kommun visade på möjligheterna att integrera Agenda 2030-målen i den fysiska planeringen och bryta ned vad som behöver göras på vilka plannivåer, i vilka skeden och vilka nyckelaktörerna och nyckelprojekten är. Här skulle ett samverkansprojekt där Högskolan tillsammans med flera mindre dalakommuner tillsammans utvecklade metodik och förslag som såväl deltagande som andra kommuner skulle ha nytta av i sin planering.

Ett annat utvecklingsprojekt skulle även det kunna koppla till Agenda 2030-målen, men ur ett regionalt perspektiv. Med backcasting-baserad scenarionplanering utforskas olika möjligheter och strategier för att utveckla Dalarna som faktiskt uppnår de globala målens ambitioner på lång och medellång sikt.

Ur ett energi- och klimatperspektiv är frågan om transporter och resande kopplat till bebyggelseutveckling den fråga där samhällsplaneringen troligen kan göra störst nytta. Ökad kunskap om hur samhällsplaneringen kan bidra till ett mer transporteffektivt samhälle är av största vikt. Lösningar, idéer och goda exempel som anpassas utifrån Dalarnas kommunala och regionala kontext efterfrågas. Men även frågor som berör bebyggelsens energieffektivitet och klimatpåverkan utifrån resurseffektivitets- och livscykelperspektiv är viktiga frågor för samhällsplaneringen. Här finns dessutom ett stort kunnande och intresse från såväl kommunerna som näringslivet inom träindustrin. Därtill behöver kunskapen och kompetensen att hantera de sociala hållbarhetsutmaningarna lyftas, samt hur samhällsplaneringen kan bidra till en mer hållbar turism och besöksnäring (vilket är viktigt utifrån alla tre hållbarhetsperspektiv).

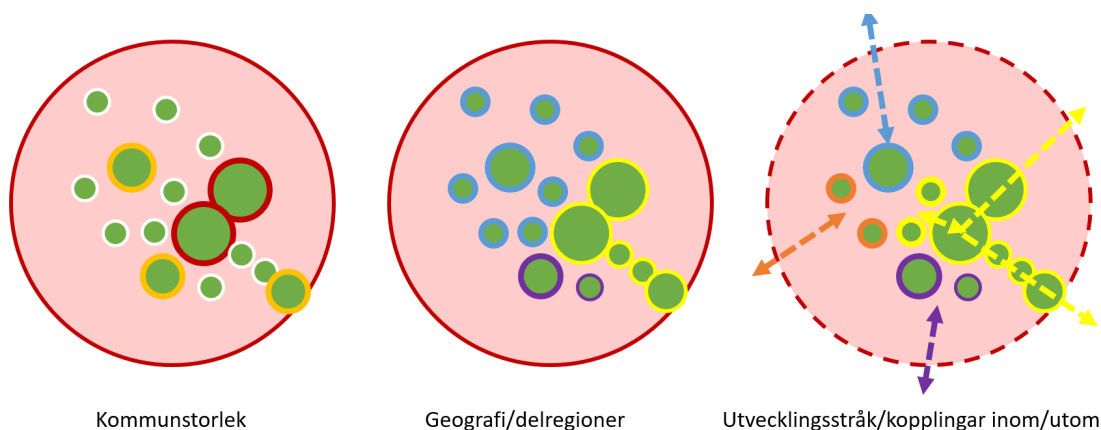
Hållbar stadsutveckling har fått stor uppmärksamhet under lång tid och är en viktig komponent även i Dalarnas samhällsplanering. Men (stor-) stadsperspektivet behöver kompletteras med ökad kunskap och kompetens inom hållbar småstads-, landsbygds- och glesbygdsutveckling. Här kan samverkan

mellan kommuner i Dalarna såväl som med kommuner och delregioner i andra län (och länder) vara en god väg framåt.

- Nya strategiska översiktsplaneringen
- Regional planering och framtidsbilder
- Hållbar by- och landsbygdsutveckling
- Integrera Agenda 2030 i fysisk planering
- Äldrevänliga stads- och samhällsutveckling
- Cirkulära perspektiv i samhällsplaneringen
- Dalaribba: höjda ambitioner och mål – utifrån egna förutsättningar men tillsammans
- Expo: Hållbara Dalarna 2030
-?

Figur 5: Exempel på områden för Hållsam att arbeta med i framtiden (från Hållsams slutkonferens).

Figur 6: Samverkansbehovet kan variera, t ex beroende på kommunernas storlek, gemensamma geografi eller utvecklingsstråk.

Samverkansbehovet kan se olika ut. Kunskaps- och kompetensutvecklingsprojekt i Hållsams regi kan vara länsövergripande, dvs. de riktar sig mot alla kommuner i hela Dalarna. Men Hållsamprojekt kan även inbegripa ett fåtal kommuner och aktörer, om de har en gemensam utmaning eller fråga som de vill gå samman för att bättre kunna hantera. Det kan t ex handla om kommuner som är ungefär lika stora (eller små), som ligger i en särskild del av Dalarna eller längs ett gemensamt utvecklingsstråk. Hållsam kan vara en utvecklingsarena för olika typer och storlekar av projekt, inom Dalarna men ibland kanske tillsammans med kommuner och regioner utanför Dalarna. Utgångspunkten är att tillsammans är vi starkare och bättre än om vi gör det på egen hand.

Avslutning

Projektet Hållsam Dalarna är härmed slutrapporterat och avslutat. Vi ser fram emot det fortsatta nätverksarbetet som startar 2021!

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN